

Arratia inguruko kanta partida AK-37 taldearen eskutik

Iñaki Esparza Ordeñana, Angel Larrea Beobide, Juan Rekalde Izagirre

Arratia Institutua

larreabeobide@yahoo.es, j.i.esparza@euskalnet.net, juan rekalde@yahoo.com

Abstract

This collection of songs is part of the project known as *Gure Berbategie*, which started in 1999. In 2006, and also within the same project, AK-37 was created, a music group named in honour of the *Arratia Konpainia* Civil War Battalion. When enough songs were gathered, and the collection was a nice-sized treasure, the students recorded them. *Arratiako kanta partida* is the result, an album made up of four CDs: three recorded by AK-37 between 2006 and 2010 including Carlist Wars and Civil War songs, traditional songs and popular songs; and a fourth CD, recorded in 2010, consisting of children's songs sung by some students' parents.

Laburpena

1999. urtean jaiotako "Geure Berbategie" proiektuaren barruan. Bide horretatik jota, 2006. urtean eta ikasleen partaidetzaz sortu zuten AK-37 musika taldea; izena, jakina, gerrako gudarien ARRATIA KONPAINIA-ri (AK) egindako omenaldia da. Hainbat kanta batu ostean, altxor polita osatuta zeukatenean, ikasleei proposatu eta grabatu egin ziren. Horren guztiaren emaitza da "Arratiako kanta partida" bilduma hau. Bertan AK-37 taldearen hiru diska daude 2006-2010. urteen artean eginak, gerra kanta (karlistaldikoak eta guzti), kanta tradizional eta herrikoiekin; laugarren diskan, 2010ean grabatua, ikasleen guraso batzuek parte hartu dute umeen kantak abestuz.

Keywords: Arratia, Basque songs

Gako hitzak: Arratia, euskal kantak

1. Arratia Konpainia: AK-37 Taldea eta "Geure Berbategie" Proiektua

Arbasoen kulturak bizirik iraun dezan gaurko egoerara egokitzea besterik ez zaio geratzen. Baina zelan egin? Saiatuz eta arriskuak hartuz, zalantza barik. Haor kokatu behar da "Geure Berbategie" proiektua, AK-37 musika-taldea, hiztegia eta enparauok.

1999.urtean ARRATIA BHIn irakasle talde batek asmatu zuen "Geure Berbategie" proiektua. Hasierako helburua izan zen hil aginean zeuden Arratia aldeko berbak batu, ahal dela, berpiztu egitea. Ikasleekin elkarlanean, egiten hasiaz batera konturatu ginen altxorra, guk pentsatzen genuena baino askoz aberatsagoa zela. Honela jaio zen "Arratia inguruko Hiztegia" (Larrea & Rekalde: 2010).

Baserri-etxeetako ibilaldietan behin eta berriro ateratzen zen izena da Arratia Konpainia. Eta hain garrantzitsua izanik eskualdeko memoria kolektiboan, zergatik ez du izan errekonozimendu publiko duinagorik? Zergatik ez genekien ezer euren buruz eskola eta ikastetxeetan?

Bide horretatik jota sortu genuen AK-37 musika taldea. Izena, jakina, gerrako gudarien ARRATIA KONPAINIA-ri (AK) egindako omenaldia da. Konpainia hau Ibaizabal Batailoiaren barruan zeuden bost konpainietatik bigarrena zen. 37 zenbakia 1937ko urtearena da, jakina. Urte horretan, gudariok Billerle

edo Legutiano herriko borrokaldi latzean izan ziran otsailaren 30ean, bertan ehunka hil zirelarik. 1937ko urtarrilean Batailoiak Eibarren egin zuen borroka. Eta maiatzaren 9 eta 10ean Eubako frentean, "Heriotzako Pinudia" izenez ezagutu zuen 333 koto eskuratzeko borroka itzulean. Ekainaren 14an Lañomendi inguruan, "Cinturón de Hierro" delakoaren defentsan. Han ehun lagun inguru galdu zituen, euren artean Arratia Konpainiako kapitaina zen Raimundo Pujana. Gerotxoagoan Enekuri-Lutxana aldera egin behar izan zuten ihes eta handik Kantabria aldera. Hauxe izan zen konpainiaren atzema eta baita euren, zeren gerra galtzeaz gain euren ohorea ere ia betiko ahaztuta gelditu baitzen.

"Geure Berbategie" osatzeko asmoz zaharrekin egiten ditugun berbaldietan, euren bizimoduaren gaineko berbeekin batera hainbat kanta ere batu ditugu, eta batzuk gerrako kantak dira. Altxor polita osatuta geneukanean, ikasleei proposatu ostean grabatu egin ziren. Zer esanik ez, ezinbesteko gertatu zen Josu de la Fuente musikari eta irakaslea eta Pedro Romeoren soinu-teknikariaren laguntza arlo teknikoan.

2. "Umeen zentzune etxean entzune" proiektua

Euskararen normalizazioaren prozesuan murgildurik, gurasoen paper nagusiaz jabetuta, "Umeen zentzune etxean entzune" ekimenari ekin genion. Jakina

denez, gurasoak dira hizkuntz transmisioaren arloan giltzaren jabeak. Ez eskola, ez gobernu, ez udala, ez eta komunikabideak.

Zelan eragin bada kontu horretan, zelan kontzientziatu aita eta amak? Eta etorkinak badira, zelan lotu kanpoztarrak gure hizkuntzarekin? Zelan konbentzitu merezi duela euskaraz egitea?

Buruhauste honetan sartuta gaudela, bururatu zitzaigun gurasoak martxan jartzea. "Geure Berbategie" proiektuko ikerketetan jasotako kanten artean bazeuden batzuk umekantak zirenak. Bada, kudeatzaile ardura hartu eta pentsatutakoa bideratzen hasi ginen. Zortzi eskoletako hizkuntz normalkuntza teknikarien laguntzarekin guraso elkarteak saltsan sartu genituen. 2010ko ekainaren 12 eta 16an, grabatu ziren dozena eta erdi kantatik gora. Herri guztietako gurasoek hartu zuten parte, hasi Bediatik eta Zeanuriraino, 63 musikari eta kantari guztira ume kantak abesten.

Hurrengo erronka da herri guztietako umei CDaren ale bana ematea. Batez ere, etorkinei eta jaioberri guztiei. Haur kanta hauen bidez irabaz litezke, bai, euren bihotzak, eta hauxe izango da etorkizuneko euskal hiztunak lortzeko lehen pausutxo.

3. Diskografia

3.1. Lehenengo diskoa: "Arratiako kanta galduak" (2006)

Ahotsa eta kitarra : Esti Olibares

Perkusioa eta ahotsa: June Iturriaga

Trikia: June Egileor eta Ane Posadas

Soinu handia: Ane Iturrioz

Kitarra elektrikoa eta ahotsa: Pello Artabe

Pandereta eta ahotsa: Asier Beobide

Pandereta: Ana Aldape

Txistua: Maitane Olatz Bilbao.

Bateria: Ugatz Lekue

Alboka: Ageda Kamairuaga

Ahotsak: Aiora Yurrebaso, Eider Bernaola, Garazi López...

3.2. Bigarren diskoa: "Kanta galduen bila" (2008)

Ahotsa eta kitarra: Esti Olibares

Ahotsa eta perkusioa: June Iturriaga

Soinua: Ane Iturrioz

Ahotsa eta flauta: Olatz Goikoetxea

Trikia: Maitane Ipiñazar

Bibolina eta ahotsa: Beñat Berrueta

Txistua: Eukene Uriarte

Ahotsa: Illart Gumuzio

3.3. Hirugarren diskoa: "Hurrekoa hurrean", 2011. (Grabatuta eta argitaratzeaz)

Ahotsak: Iraia Inunziaga, Irati Urien, Josu Payas, Naiara Zurinaga

Trikia eta ahotsa: Ane Gorostiaga

Bouzoukia, baxua eta kitarra: Ibon Ordoñez

Alboka, flauta, txirula eta gaita: Xabier Valle Alava

3.4. Laugarren diskoa: "Umeen zentzune etxean entzune", 2011. (Grabatuta eta argitaratzeaz)

3.4.1. Areatzako eskola

Ahotsak: Nerea Zuloaga

Argi Etxezarraga

3.4.2. Arteako eskolea

Trikiak: Iker Allur, Maialen Madariaga, Ainhoa Bernaola

Ahotsak: M. Carmen Esparta, Josu Aginaga, Luisi Lopez, Inés Bernaola, Itxaro Basterretxea, Itxaso Etxebarria, Sara Iturbe

3.4.3. Dimako eskola:

Trikia: Andoni Garai

Kitarra: Mikel Pelaez

Ahotsak: Pili Esteve, Covadonga Garaizar, Iruna Gaskon, Mabel Pizarro, Andoni Garai, Xanti Gutierrez, Fernan Lekue, Mikel Pelaez

3.4.4. Igorreko Arratia Institutua

Soinua: Ane Miren Sarmantón

Kitarra : Begoña Barroeta

Ahotsak : Karmele Aurrekoetxea, Mª Carmen Txikon, Margarita Barrenetxea, Luci Linares, Josune Azkuenaga, Ana Barandika, Arantza Martínez

Perkusioa: Jabier Intxausti

Ahotsak: Maite Artabe, Sorkunde Atutxa, Janire Ortuondo

3.4.5. Igorreko Inazio Zubizarreta eskola

Metalofonoa eta giroa: Mainer Oyarzun

Xilofonoa eta ahotsa: Bihotz Gorospe

Klabeak eta ahotsak: Mainer Oyarzun, Helena Bernaola

Triangelua eta ahotsa: Elena Arroyo

Ahotsak: Iratxe Barrenetxea, Mª Carmen Olivero, Nagore Rodriguez

3.4.6. Zeanuriko eskola

Teklatua : Jorge Trueba

Ahotsak : Irune Zuluaga, Onintze Zuluaga, Aitor Urigoitia, Jaione Linaza, Eva Maria Garcia

3.4.7. Lemoako Eguzkitza Meabe eskolea (Lemoa eta Bediako aita-amak)

Ahotsak: Miriam Barkos, Lurdes Ortega, Izaskun Iturrioz, Judith dos Santos, Remedios Norinha, Ana Rosa Torres, Maixa Amundarain

3.4.8. Zeberioiko eskola

Akordeoa: Maria Junkera

Albokea: Juanjo Lazaro

Trikitixa: Peitxo Sagasti

Ahotsak: Jose Iglesias, Itziar Aranguren, Peitxo Sagasti, Juanjo Lazaro, Maria Junkera, Kepa Perez Urraza, Maribi Alaiz, Jose Ramon Gorostiaga, Josean Elorrieta, Jesus Zubiaur, Piedad Idirin, Pili Vazquez

4. Kanten sailkapena urteka

Diskoetan argitaratutako hurrenkeraren berean ekarri dira.

4.1. "Arratiako kanta galduak". AK-37 (2006)

1. Peru Peru zu beti arpela!
1. Neska graziosa batek Dimako herrian
2. Hamabietan senargei nintzen
3. Obabatxua lo ta lo
4. San Antonio santu handia
5. Bertsolaria enaz ni baie
6. "Euzkadi" egazkiñaren alde
7. Errotabarriko Erromaldo
8. Iñaki bizkaitarra
9. San Martin esaik bat! / Ai Martin (moldaketa)
10. Zapi ta zapi esanagaiti

4.2. "Kanta galduen bila". AK-37 (2008)

1. Baltseoa da baltza
2. "Euzkadi" egazkiñaren alde
3. Reketeruak, reketeruak
4. Frantzie parteti
5. Aitite ta amama basora joan dira
6. Ipiñaburu leku altuan, Undurragaren buruan
7. Hasi Sarrikolandan, Gallarta goraño
8. Eusko gudariak
9. Ixedro Olabarriko Igetuburuan

4.3. "Hurrekoa hurrean" AK-37, 2011. (Grabatuta eta argitaratzean)

1. Zeanuritik baraurik
2. Zerrariak ("Moret"en bertsioa)
3. Carlos Setimo eta
4. Karlistetako jeneral faltzuak
5. Fraisku galtzazahar eta
6. Eguzkiaren askatasuna
7. Aramotzetik Garamendira
8. Ama zuriak neuri

4.4. "Umeen zentzune etxean entzune". Gurasoak, 2011. (Grabatuta eta argitaratzean)

1. Txirintxanketan
2. Atxean motxean
3. Txalo-pin-txalo
4. Din-dan
5. Txakolin
6. Obabatxoak
7. Atzamarren kontutxua
8. A,a a, Ipiñako bizkarra
9. Txikitxu polit hori
10. Txako ta txako
11. Sabin Sabintxu
12. Erregen Erregen
13. Lehenengotxu hori
14. Garia saltzen nengoenean
15. Lehenengotxu hori
16. Santa Ageda koplak
17. Goizean Parisen
18. Egun bolontena
19. Ogarabeiti dago
20. Ez dao errotan harririk
21. Bela, bela Jaune

5. Abestien sailkapena gaika

5.1. Kanta historikoak

5.1.1. Gerra kanta

1. Karlistadetakoak
  1. Carlos Setimo eta eta Doña Margarita
  2. Karlistetako jeneral faltsuak
2. Gerra Zibilekoak
  1. Eguzkiaren askatasuna
  2. "Euzkadi" egazkiñaren alde
  3. Eusko gudariak
  4. Reketeruak, reketeruak

5.1.2. Gertaera historikoetan oinarritutakoak

1. Baltsea da baltza
2. Bertsolaria enaz ni baie
3. Goizean Parisen
4. Neska graziosa batek Dimako herrian
5. Santa Ageda koplak
6. Zerrariak / Lapurretzeko zerrea ("Moret"en bertsioa)

5.2. Kanta alaiak

1. Ai, Peru Peru zu beti arpela!
2. Aitite ta amama basora joan dira
3. Aramotzetik Garamendira
4. Errotabarriko Erromaldo
5. Fraisku galtzazahar eta
6. Hasi Sarrikolandan, Gallarta gorano
7. Ipiñaburu leku altuan, Undurragaren buruan
8. Ixedro Olabarriko Igertuburuen
9. Txako ta txako
10. Txakolin
11. Zapi ta zapi esanagaiti
12. Zeanuritik baraurik
13. Santa Ageda koplak

5.3. KANTA ERLIJIOSOAK

1. Iñaki bizkaitarra
2. San Martin esaik bat! / Ai Martin (moldaketa)

5.4. MAITASUN KANTAK

1. Ama zuriak neuri
2. Garia saltzen nenbilanean
3. Hamabietan senargei nintzen
4. Frantzie parteti

5.5. Ume kanta

1. A,a a, Ipiñako bizkarra
2. Atxean motxean
3. Atzamarren kontutxoak
4. Bela, bela Jaune
5. Din-dan
6. Egun bolontena
7. Erregen Erregen
8. Ez dao errotan harririk
9. Lehenengotxu hori (I eta II)
10. Obabatxoak (I eta II)
11. Ogarabeiti dago
12. Sabin Sabintxu
13. Txalo-pin-txalo
14. Txikitxu polit hori
15. Txirintxanketan

6. Kanten hitzak eta azalpenak

6.1. Kanta historikoak

6.1.1. Gerra kanta

1. Karlistadetakoak

1. Carlos Setimo eta eta Doña Margarita

Carlos Setimo i eta Doña Margarita
Carlos Setimo i eta Doña Margarita
laster ikusiko do(gu)z tronuan jarrita,
ai oi ai mutilak, tronuan jarrita.

“Luki”ek bajozak Gorbeien leza ezkutuek¹
“Luki”ek bajozak Gorbeien leza ezkutuek
Ai oi ai mutilak, bere soldaduek,
Ai oi ai mutilak, txapelgorriek.

---

¹ Kantatzeari utzi eta zehazten du lekukoak: *horreek jeneralak ziran*

“Luki”e Zeanurin, Simon Torres Billaron
Hantxe gordetan jozak bere soldaduek.

“Luki”e Zeanurin, Simon Torres Billaron
“Bruzalis”en tropia Arteagan egon,
ai oi ai mutilak, Arteagan egon.

Igez² baso-mutilak, eurten plazakuak,
igez baso-mutilak, eurten plazakuak,
laster izingo (go)zak gu Bilbora sartuak
ai oi ai mutilak, Bilbora sartuak.

Iturria: Patxi Egiraun (Ziarrustabeiti baserria, Dima)

Azalpena:

Abesti honen musika gaztelaniazko “Cuando Fernando Séptimo usaba paleta” kanta ospetsuarena da. Lehen eta Bigarren Karlistadetako pertsonaiak nahastuta ageri dira abestiaren hitzetan:

Lehen Karlistadakoak (1833-1839): "Luki", Simon Torre eta "Bursalis" pertsonaia ospetsuak izan ziren inguru hauetan, holako kantuetako protagonista legez geratzeko. Dirudenez, Bilbo hiriaren setioko garaikoa (1873) behar du izan kantuak hitzetan antzeman daitekeenagatik: “laster izango gozak gu Bilbora sartuak” eta “igez baso-mutilak, eurten plazakuak”. Ondorioz, kanta hau 1874koa dela esan daiteke.

Luki ezizenduna Lehen Gerra Karlista hasi zenean kapitaina izan zen. Izenez Juan Antonio Berastegi Urraza zen, Ugaon jaioa 1797.urtean eta Areatzan hila 1869an.

Geroago, Bizkaiko Bigarren dibisioko Lehen brigadako brigadier izatera heldu zen. “Luki” ezizenarena, gerra estrategietarako zeukan dohainetik datorkio. Luki berbak azeri esan gura du eskualde honetan, eta jakina da tradizioan, azeriak duen gaitasuna ihes egiteko orduan.

Simon Torres: Simon de la Torre Ormaza (Larrabetzu, 1803-Areatza, 1884). Lehenengo tenientea eta gero kapitaina izan zen; 1826an Erregearen Guardian sartu eta lasterrera komandante izatera heldu zen. Geroago karlisten ejerzitoaren sartuta, 1834. urtean Iparraldeko Ejerzitoaren koronela eta brigadierra izan zen, eta 1835ean mariskala. Bakea lortzearen, Bergarako Hitzarmenaren alde egin zuen sutsuki.

Salzedo koronelarengandik ihes zihoala Orozkoko Ibarra auzoan harrapatu zuten Simon de la Torreren taldea. Baina gure pertsonaia ez zuten harrapatu. Atrapatuta eta ezkutaturik zen etxetik ihes egitea lortu zuen, eskale moztuz jantzita, arerioen tropen erdi-erdietik pasatu ondoren. Ospetsua behar zuen beraz!

Bere karrerak gora eta gora egin zuen, azkenean Cubako Santiago hiriko gobernadore eta Puerto Ricoko kapitain jenerala izatera heldu zelarik.

Bursalis edo **Bruzalis** nor den jakitea erraza izan ez bada ere uste dugu Vicente González Moreno (Cádiz, 1778-Urdazubi, 1839) izan zela. "Bursalis" González abizenaren muturreko herri-ahoskera litzateke. Andaluziar jatorridun militar honek frantsesen aurkako Gerran Valentzia hiriaren defentsan hartu zuen parte. Urte batzuetara Malagako gobernadorea izan zen eta bertan "El verdugo de Málaga" ezizena jarri zioten Torrijos Uriarte liberala eta bere lagunak hiltzea agindu zuelako. Geroago karlista zela eta, zigortu egin zuten eta alde eginik, Portugalera ihes egin zuen. Handik karlisten Iparraldeko Ejerzitorea pasatu zen eta 1836an buru izatera heldu zen. Oriamendi eta Villar de los Navarros-eko garaipen ospetsuak lortu zituen. Baina Bergarako Ituna sinatu ondoren berriz ere, ihes egitea pentsatu zuenean, Frantzia aldera joateko asmoz zegoela, desertoreen talde batek hil egin zuen Nafarroako Urdazubi herrian.

Bigarren Karlistadakoak (1872-1876) dira **Don Karlos VII** eta **Doña Margarita** (Margarita Parmakoa, 1847-1893). Don Karlos edo Karlos Borboikoa eta Bragantza Estekoa (Ljubljana, Eslovenia, 1848-Varese, Italia, 1909), Madrilgo dukea, Espainiako erregea izan zen eta Karlos VII.a izenez eskuratu nahi izan zuen Espainiako tronua.

2. Karlistadetako jeneral faltsuak

Karlistetako jeneral faltsuak
itxi mutilak eta iges³ e(g)inekuak.
Hango tiruak eta lañuak.
han zirean bai kaiñonazuak.
Hango tiruak eta lañuak
han zirean bai kaiñonazuak.
Karlistetako jeneral faltsuak
itxi mutilak eta iges³ einekuak.

Iturria: Patxi Egiraun (Ziarrustabeiti baserria, Dima)

Azalpena:

Karlisten gudaldiko borroka bateko ekintza zehazten da. Jeneralen eta soldaduen arteko kategoria eta funtzio desberdinen ondorioz, ohi denez, "mutilak", abangardiako soldaduak, dira frontean hiltzen direnak. Atzean, ondo babestuta izaten dira beti agintariak.

2. Gerra Zibilekoak

1. Eguzkiaren askatasuna

² iaz, joan den urtean

³ ihes, gaztelaniazko ‘huir’.

Eguzkiaren askatasuna
basotik urten da
bere argia edonun arin
zabaltzen da.

Itxartu zaitez euskalduna!
Aupa euskaldun guztiak!
Gora, gora
antxinako legera!

Itxartu zaitez euskalduna!
Aupa euskaldun guztiak!
Gora, gora
antxinako legera!

Iturria: Florentino Yurrebaso Iruarrizaga (Ziarrusta auzoa, Dima)

Azalpena:

Ideologia abertzalea dario kantu honi alde guztietatik. Garaian bogan zegoen Sabino Aranaren bideari jarraituz, "Jaungoikoa eta Lege Zaharra" ospetsuaren defentsa egiten da kantu honetan. Askatasunaren aldeko altxamendurako deia egiten zaie euskaldunei.

2. "Euzkadi" Egazkiñaren alde

Berregun eta berrogei eta
amaikagarren urtian,
emakume bat jagi zan sutsu
azkatasuna lortzian.

Enperadore Palermokuak
gix indarragaz poztu zan,
uri, baserri, sendi ta eskaratz
menpeko egin ebanan.

Gizaldi hontan be⁴ hauxe jaso *da*
gudalburu arroakaz,
lugin langilok menpekotu ta
faxistan⁵ arau loyakaz.

Agate Deuna iragi eban
Kiston ikurrin garbiya.
Augaz batera azkatu eban
menpeko egon sendiya.

Euzkotarrok be ara non gaozan
uri, baserri, mendiyen,
Jaungoikoa ta Lagi-Zar alde
azkatasuna lortzian.

Onetarako sendi bakotxan
laguntasuna bihar du,
guk odolagaz, zuok txindiaz
garaitzarte lagundu.

Euzko Burubai egazkin bat gaur
izkindutia oitu da.
Onetarako zerbaiten eske
euzko gudariok gara.

Etxeko jauna, txiki ta handi,
danon sakelak zabaldu,
Euzkadirentzat egazkintxo bat
ia zuzendu al badu.

Agur uzaba ta etxekotxubok
Deun Agategaz jarraitu
Jaungoikua ta Lagi-Zar alde

Erbia dago azatzan
errikumea babatzan
etxe honetako uzaba jauna
samarañoko kakatzan.

Iturria: Bizente Etxezarraga "Zidorra" (Zeanuri, 1891-Rawson, Argentina, 1968) Santa Ageda egunerako kanta, *Eguna* egunkari abertzalean 1937an argitaratua.

Azken koplak, eskertzarreko koplak, geuk gehitua da. Juan M. Etxebarriak Zeberion jasoa da.

Azalpena:

B. Etxezarragaren bertsook birritan grabatu dira 2006 eta 2008ko diskoetan. Hain zuzen ere, garrantzi berezia izan duelako guretzat.

1936-37ko neguan faxisten tropak Bizkaian sartzeko ateetan zeudenean, nazionalen nagusitasun militarra argi zegoen, batez ere aireko borrokaren nagusitasunagatik. Hala eta guztiz ere, herri xehea ez zen egoera larri horren jabe. Honen frogak da Santa Ageda jaiegunerako prestatu zuten errolda berezi hau.

Ohitura denez, otsailaren 4an, Santa Ageda egunaren bezperan arratiar koadrilak eskean ateratzen dira: Batutakoa, gaur egun behartsuei ematen bazaie ere, lehenago gazteentzat eurentzat zen. Baina 1937 urte horretan, bertsoek argi erakusten dutenez, jasotako diruak Euzko Gudarosteak behar-beharrezko zuen hegazkin bat erosteko bideratu zen.

Gai erlijiosoa eta gai militarra uztartuta ageri dira bertsoetan, orduko garaiko gizartearen egoera latzaren ispilu legez. Diru batzea, Arratiako herri guztietatik egin zen, kantariak kamioi batera igonda hara eta hona ibili zirelarik.

Honela bada, 2008ko otsailaren 4an, 71 urte geroago, Francoren aurka egiteko hegazkintxo erosteko helburuz egindako Santa Ageda errolda birgogoratu genuen. Arratiako bederatzi herrietatik ibili ginen, Bedian hasi eta Zeanurin amaituz. Kamioiarekin herrietara sartu, aparkatu eta kanta bat egiteko montaje guztia egitea gutxitxo eretxita, bigarren gerra kanta bat ere abestu zen: "Euzko gudariak" ereserkia.

⁴ be>bt originalean

⁵ 'pasistan' originalean

3. Eusko Gudariak

Eusko gudariak gara
Euskadi askatzeko
gerturik daukagu odola
bere alde emoteko.

Faxistak datozela
Euskadire sartzen
goazen gudari danok
geure aberria zaintzen.

Eusko gudariak gara...

Gure aberri laztanak
dei egin deusku-ta
goazen gudari danok
izkilluak hartuta.

Arratiarren borroka
izan da Intxortan
Mola ta erreketek
gelditu dira bertan.

Ikurriña goi goian
daukagu zabalik
ez da iñor munduen
erantziko dauenik.

Eusko gudariak gara...

Nahi ta etorri Mola
ta mila reketek
ez da iñor sartuko
bizirik garan arte.

Agur Intxorta maite
gomutagarria
Arratiako mutilen
garaitzaren tokia.

Faxista ez da sartuko
ez Euskal Herrian
eusko gudariren bat
zutik dauen⁶ artean.

Eusko gudariak gara...

Iturria: Florentino Uriarte (Mugarraga baserria, Zeanuri)

Azalpena:

Gerra Zibileko bizkaitarren, abertzale edo nazionalisten, kanta. Intxorta mendian, Elgeta inguruan, izandako borrokaren ostean egindako koplak hauek, lekuko askoren ahoetan jasotzeko aukera izan dugu. Joseba Tapiak "Agur Intxorta maite" diskoan ere

⁶ dagoen

interpretatu zituen. Kantaren letraren hasiera Garaterena da eta ondorengo bertsoak, "Arratiarren borroka...", Basilio Pujanarenak dira.

Kantu honen hitzetan agertzen diren datu historikoak frogaturik daude, Mola jenerala eta erreketen tropak izan ziren, Gipuzkoa galdu ondoren, Bizkaia hegoaldetik erasotu zutenak. Gorbeialdera sartzen lehenak izan ziren beraz.

4. Reketeruak, Reketeruak

Reketeruak, reketeruak,
jaungoikoaren katuak,
Gorbeialdeak⁷ billoz⁸ ditue
gure artzain koitaduak.

Ehunda ehundaka ardiek ohostu
katolikori zintzuak
Manuel maisuen ikertengiñik (?)
estrema deretxakuak.

Bizkaitar izen izpirik badau
guzti-guztiok billostu
Gora Kristo Rey!, irrintz eginda
erlejiñoa kakaztu.

Iturria: Antonio Sagarna "Kariño" (Artaun auzunea, Dima)

Azalpena:

Gerra Zibileko kanta. "Rekete" izeneko tropa nafarrak, oso famatu egin ziren euren fanatismoagatik. Ultra-eskuindarrak ziren eta nazionalen alde buru-belarri egin zuten abertzaleen aurka. Kanta honetan, gerra guztietan legez, behar den jatekoa ohostu egiten dute gerlariak. Oraingo honetan Gorbeialdean egindako lapurretak kontatzen dira. Erlinjinoaren izenean ohostu eta dana kakaztu. Horrela kantatu zigun A. Sagarna "Kariño", Artaungo artzainak.

6.1.2. Gertaera historikoetan oinarritutakoak

1. Baltseoa da baltza

Baltseoa dala baltza,
baltza da baltza,
lizuna da eta motza
gazte bilketa.
Jagon deigun bihotza,
emoiozu ezetza,
mutilori dozu baltza
ta heriotza.

Ibili eta ibili
eta gorputzez oinez,
Dimen ginen ibili
ta nora joan ez.

⁷ Gorbeialdeak esaten du, baina Gorbeialdean dela ematen du
⁸ biluz, biluzik.

Zeure izen onorez
aitu zeinke bai errez
dekozula berez berez
eitea burlez.

Iturria: Simona Intxaurre (Olabarri errota, Zeanuri)

Azalpena:

Gure herrietan zegoen moral tradizionalak, Elizaren babesarekin, ez zituen onartzen mutil eta nesken arteko dantza lotuak. Lizunak ziren. Hori dela eta hainbat herritan, Zeanurin berbarako, elkarri gerritik edo eskutik helduta dantzan egiten zutenak zigortzen zituzten. Elizaren agindua lege bihurtu zen. Kanta honek "balts" dantza mota zein txarra den azaltzen digu. "Baltsa" dantza eta "baltza" kolorea parekatuta datoz bekatuaren ezaugarri balira legez. Zaindu bihotza, eman ezetza, lizunkeriar, hau da mutilaren proposamenari.

2. *Bertsolaria enaz ni baie*

Bertsolaria enaz ni baie
bai bertsolarien laguna
txarto nahi ondo jartzera noa
gaur entzule euskalduna.

Noiñokua⁹ zan ikusiteko
herri gestoren¹⁰ zentzuna
ta ze modutan ordaintzen eben
herrien laguntasuna.

Laguntasuna eskatu eben
da honetan zintzo herri dana
baina eskerrak hartzeko barriz
kanpoti ekarren jauna.

Gauza edertzat ezan hartua
herri gestora egiña
bati bakarrik ordaindutia
guztia ahalegiña.

Lotsagarri zan ikuskizuna
Urkisten¹¹ erromeria
esku gogorak jausten ziran
gaztearen bizkarrean.

Orduen herrizain izan ziranak
han egozan bazterrian
esa(n) eikian ze ez zegoala
agintaririk herrian.

Udaberrie aurrean dogu
aurten segun etxuria¹²

landetan agiri dira
ugari lora zuriak.

Batzuek "maiton"¹³ jakela izena
besteak "margaritiak"¹⁴
azkenengua izango dala
daukat neuk be eretxia.

Bertso pare bat
honeik bere
deuke ondo merezia
gauza ederra ezta izan eta
sari barik lan egitia.

Fraka barri ta abarka opa
boto orde baserriak
etzerik etze ibili dira
Jangoikoaren izenean.

Boto ordeko sariak hartzen
andratxo bi joan dira
errezo dan lez iskindu¹⁵
eske Arregiko konfiterira.¹⁶

Andratxo horreik barriz etzera
ezer barik joan dira
ez dago txarto etxoten dana
horreik emonen begira.

Iturria: Zeanuriko Basilio Pujana bertsolariak gerraostean egindako bertsoak, Simona Intxaurre andrearengandik jasoak.

Azalpena:

Basilio Pujana (Zeanuri, 1913-Zornotza, 2005), bertsolariaren lana da "Erremate zikina" izenaz ere ezagutu izan den bertso sorta. Bertso hauetan Zeanurin, Basilio gaztea zela, herrian bizi zen egoera politikoaz dihardu. Pentsamendu politiko bi agertzen dira elkarren aurka aurrez aurre: abertzaletasuna eta ideologia karlista. Urkistako erromerian izandako borroka eta han egondako eta orduko agintarien utzikeria azpimarratzen da. "Maiton"ak, alde batetik, eta "margaritiak", bestetik, boto bila dabilta baserriaren gogo eta botoa erosteko helburuarekin.

3. *Goizean Parisen*

Goizean Parisen
gaubean Parisen
Parisko kale luzea
hauze kaliau pasau ezker

⁹ norainokoa

¹⁰ gaztelaniazko 'gestora'

¹¹ Zeanuriko auzo baten izena: Urkista (**urkiste**, ahoskatuta)

¹² itxuraz, itxura baten.

¹³ maiton: "margarita" taldekoen aurkako taldea

¹⁴ margarita: karlisten aldeko taldea

¹⁵ eskaini

¹⁶ Zeanuriko Plazan, Arregian, konfiteria bar zegoen.

atzeko zaldie neurea.

Iturria: Kepa Perez Urraza (Arkulanda auzoa, Zeberio)

Azalpena:

Albokarekin jotzen dan kanta. Antza, kanpotar bat Zeberio aldera etorri eta apostu bat egin zuen bertako albokari batekin: ezetz pasatu Pariseko kalerik luzeena, zaldi ganean, albokea jotzen gelditu barik. Jokoan, zaldia eta mandoa zeuden. Hark ez zekiena da alboka jotzeko arnasa sudurretik hartu eta ahotik botatzen dela, jakinez gero, ez dagoela arazorik luzaroan jotzeari ekiteko. Joan eta egin. Pariseko kaleetan zehar kanpotarrak, postura galtzeko arriskuan ikusi zuenean zera egin zuen: Esku batekin albokaren atzeko adarra tapatu eta bestearekin, sudurra estutu eta zarratu. Orduan, albokaria, ito beharrean, zalditik jausi eta bertan hil zen. Koplok albokariaren gomutaz eginda daude eta Arratiako etxe askotan ezaguna da.

4. Neska graziosa batek Dimako herrian (Zortzi nobio)

Neska graziosa batek
Dimako herrian
zortzi nobio ein ditu
hila bi t'erdian.
Bederatzigarrena
zesteru tristia
zu malezie sartzeko
oindo¹⁷ ni gaztia.

Bata da kotxero ta
bestia letxero
anajiak dire ta
Luxe ta Josetxo.
Ondiño be falta 'ire
hiru mutil majo
Migel eta Turebio,
Franzisko Egiraungo.

Bi dire jenaruak¹⁸
beste bat ehulia
horreiri ez itxi Petra
ez bazara lelia.
Badakigu Petratxu
zarena listia
zu malezie sartzeko
oindo ni gaztia.

Hogeta lau urte ta
nobiet ezezkoa
ostera be egin beaku
gogoti zestua.
Petra zuk pentseu arren

zuk ni ixtea
geur goixian hartu dot
nobien kartia.

Neskakaz fietan danak
gaurko egunian
sarri eukiko ditu
frakak belanbian.
Mesede eskatu nuntsun¹⁹
gizonen antzian
zein dozun gogokoa
guztioeren²⁰ artian.

Batemat²¹ izingo 'zu²²
zeure bihotzian
Jaunak sartu zaizala
Zeruko atian.

Iturria: Eduarda Bilbao (Arantzazun jasoa)

Azalpena:

Zortzi nobio egin ditu gure Dimako neskatxiak, baina ematen du Laukizko "Ehulia" bertsolariaren bertsoen antza handia dutela. Kanta honetan barregarri itxi gura da neska ez baita hori patxadazko neskearen jarrera. Sexistak ditugu hitzak emakumenganako tratamenduan esaten duenean ezin dela beraietaz fidatu. Barregarria eta krudela da. Garaiko lanbide desberdinen birpasaketa ere egiten da: jenaru, zesteru, letxeru, ehule...

Hona hemen beste hiru bertasio desberdin.

2. BERTSIO ORIGINALA

(Jose Mariano Barrenetxeak jasoa)

Eustakio Larrabeiti Trabudua "Eulea" (Begoña, 1847-Galdakao, 1936). Bertsolari ospetsua, Laukizen ezkondua eta handik Galdakako Bengoetxe auzoko Trobika baserrira bizitzera etorria. Geroago, Urreta auzora bizitzera joan zen hil arte. "Andra

Mari Taldea 40 urte kantuz eta dantzaz", 1995eko liburuan Eustakio Olea esaten den arren, egileak, hau da, Jose Mariano Barrenetxeak (Zer aldizkaria, 2000ko uztaila), baieztatzen du "Tomas Garai jaunari nik ondo artu (nion), Eustakio "Eulea" zen, ez Olea".

ZORTZI NOBIO ETA ZORTZI AMODIO

Neska polit bat jagok Laukizko errien
zortzi nobio jozak urte bi t'erdien
zortzigarrena dauko inoizko larrien

¹⁷ hondino, oraindik

¹⁸ jenaru: jornalera (?)

¹⁹ neutsun

²⁰ guzti horreen

²¹ baten bat

²² dozu

ez ibili baziren fineza garbien.

Lenengo nobioa zalako beroen
mutil galanta baina bekoki pardue
aregaz artu baneu neure estadue
orain egongo nintzen ondo ezkondu.

Bigarren nobioa zan zapatarie
kojue izan ez balitz konsolagarrie
neuk bere banituen orratza ta arie
baina eneban gure nik zapatarie.

Irugarren nobioa zala alargune
bazter askon jaube ta erederu jaune.
Ak bere euki ez baleu etxebete ume
egie da zeozer egingo gendune.

Laugarren nobioa gauean zan joaten
gelako bentania koska koska joten
aurreko jo ta atzera urten
ori bai, Josepatxo, sarri egin zeunsten.

Bosgarren nobioa señor Eusebio
egunian peseta bi daukoz diario
axe izango neunke inor baino obago
berak gure baleu neu konforme nago.

Seigarren nobioa Eustakio eulia
fraka zar inñuxente koitedu pobria
ik bere bainduen ezkondu guria
baina eragin eunstan erretiradia.

Zazpigarren nobioa zan barrenderue
irabazi eiten eban bastante dirue
ak bere euki ez baleu zurie burue
beste bat izango zan neronen asmue.

Zortzigarren nobioa Jose auzokoa
amazortzi urteko mutil ditxosua
gorputz ederra eta mutiltxo majua
zeuk izan bear dozu neure esposua.

Ni zure lengusu ta zu nire lengusin
ibili zaitte ortikan ixiltxo beinepein
badakit zabizena kanpotik esaten
despeidatu nozula bentanaren baten.

Zu orain ibilteko olakoak esaten
ni zure bentanara enintzen joaten
amaika demoniño bajagok munduen
Josepa lengusiñak engañau ninduen.

Galdakaoko Bengoetxe auzoko Tomas Garai jaunak
kantatuta. Jose Mariano Barrenetxeak jasotako
"Eulea"ren bertso papeletako atal batzuk:

Neska polit bat dago Lumoko partian
zazpi nobio ditu ille bi t'erdian,

Lenengo nobioa Eustakio "Eulea"
iñozente koitedu fraka zar pobrea,
arek be euki euen ezkondu gurea
baia laster emoeutsien erretiradea.

Bigarren nobioa Jose euzokoa
amazortzi urteko mutil ditxosoa,
amazortzi urte ta emeretzi etze,
Jose euzokoagaz ezkondu leitike.

3. BERTSIOA (*Asier Legarretak jasoa*)

Uribe-Kostako lekukoan (Mateo Sagasti, Migel
Larrauri, Felisa Otazua eta Maria Luisa Otazua)
bertsioak bateratuaz Asier Legarretak moldatutako
bertsioa (ik. *Euskerazaintza* aldizkaria 33. zenbakia,
1995. urtea, 60. orria).

ZORTZI NOBIO ETA ZORTZI AMODIO

Neska politte dago Laukizko errien;
zortzi nobio ein deittuz urte bi t'erdien.
Ez ibil bazan beti fineza garbien:
zortzigarrena deuko inozko larden.

Leelengo nobioa ei zan kuberue,
mutil galanta baina bekoki pardue.
Agaz artu banendun neure estadue,
orain egongo nintzen ondo ezkondu.

Bigarren nobioa zan zapatarie;
koxoa ixen ezpaltiz konsolagarrie.
Neupere banittuzen orratza ta arie,
baina enendun gure nik zapatarie.

Irugarren nobioa dogu alargune,
baztar askon jaubie, erederu jaune.
Euki ezpazittuzen etze bete ume,
egie da zeozer egingo gendune.

Laugarren nobioak falta deu andrie,
alargune da eta errentadorie.
Gizon galanta da ta diruen jaubie,
alargun aberatsak neu gure naudie.

Bosgarren nobioa dogu Eusebio;
egunen pezeta bi deukoz diario.
Berau ixengo neuke inor baino obago;
berak gure banendu ni konforme nago.

Seigarren nobioa Eustakio "Eulie",
prakazar inuzente, koitedu pobrie.
Euki zendun zuk nigez ezkondu gurie,
baina eragin neutsun erretiredie.

Zazpigarren nobioa dogu Eugenio;
ari bere ixen neutsen ainbet amodio.

Agaz ezkontzearen larga Eustakio;
ara emen non deuketan ainbeste nobio.

Zortzigarren nobioa Jose euzokoa,
amazazpi urteko mutil ditzosoa.
Gutziz zagoz neugana amodiosoa
zeuk ixen berko dozu neure esposoa.

Zortzi nobio eta zortzi amodio;
Josepa akorda zaittez nor dan Eustakio.
Amaika demonina bajagok munduen,
Josepa leengusinek engaina nenduen.

Egin esamiñea zeatz eta artez;
joan al zara eta konfesatu zaittez.
Nik parkatuten deusut neure borondatez;
inor engaina barik ibili zaittekez.

Zortzigarren nobioa Jose euzokoa,
amazazpi urteko mutil ditzosoa.
Gutziz zagoz neugana amodiosoa;
zeuk ixen berko dozu neure esposoa.

Abadeak eitteko elixatik geittu,
Bituritik papelak ekarriak deittu.
Papelok koste dire iru ogerleko;
Josepa presta zaittez orrek pagateko.

Negu partien orain benta deu aize otzak;
elixa asko berotu neskazar birrotxak;
agur orain Josepa, ez nago zuretzat!

4. BERTSIOA

(**Jon Aurrek** jaso Txikitone baserrian, Lezaman,
eta "Hiru Truku II" proiektuan argitataratua 1997.
urtean)

ZAZPI NOBIO

Lelengo nobioa Jose auzokoa,
zeuk izan beharko dozu neure esposoa.

Bigarren nobioa zala Usebio,
egunean peseta bi daukoz diario.

Hirugarren nobioa zala Ujenio,
neuk bere euki neban hainbat amodio.

Laugarren nobioa zala kuberoa,
mutil galanta baina bekoki pardo.

Bosgarren nobioa zan zapataria,
kozoa izan ez balitz konsolagarria.

Seigarren nobioa Ustakio ehulea
prakazahar inozente koitedu pobrea.

Zazpi nobio daukodaz urte bi t'erdian
zazpigarrena daukat inozko larrian.

5.ZERRARIEK, LAPURRETXEKO ZERREA

Igorrera heldu dira
sudito²³ alemanak
atoan txikertuteko
Arratieko egur danak.

Zigueñalak apurtute
zerrak dagoz geldi,
galdara zahar horreikaz
ezin leiz ibili.

Horregaitik geitu (d)etsie
Pedro Kortazarri
elektrizidadearen indarra
eiteko i ekarri.

Konformidade guztiegaz
e(g)in daurie papela,
Peru Bixerren aurrean
kentzeko txapela.

Lapurretxek atxinetik
handie famea,
egurreri kenduteko
bere lepoko lanea.

Lemoan lanea eta
Igorren pañue,
Rikardoren soloan
e(g)in daurie dañue.

Iturria: Ander Gorospe (Dima)

Azalpena:

Kanta hau *Anaitasuna* aldizkariaren Arratiarako gehigarrian argitaratu zen lehen aldiz 1957ko maiatzean. Bertan esaten denez "Moret" ezizena eukan batena omen zen eta herriak 1920 inguruan kantatzen zuen legez jaso ziren. Jakin dugunez, Berasaluze abizeneko igorretarra dugu "Moret" koblakaria.

Hona hemen 1957ko idatzizko bertsioa. "Lapurretxe" izeneko zerraz ari da, baina ez dakigu gauza handirik horren gainean. Teknologia alemaniarraz hornituta zegoen arren, antza, matxuraren bat zeukala-eta ez zebilen zerra hori, eta Pedro Kortazarrek konpondu behar izan zuen. Igorre eta Lemoa herrien arteko adar jotzea ere ikus liteke azken ahapaldian.

Ruper Lekuek 1978an jasoa. Igorre

Serra monte u ditu
sudito alemanak
ensegida llebateko
Arratiako egur danak

Sigurra apurtute
serrak dagoz geldi
guldera zahar haregaz
ezileiz ibili

Ensegida abisautze
Peru bizerreri
elektrizidaden indarra
egin dela ekarri

Konformidade guztiegaz
ein deurie papela
sudito alemanentzat
izinde bai pena.

Lapurretxek euki deutso
haundi famea
egurreri kenduteko
lepoko lanea.

Igorren famea eta
Lemoan pañua
Rikardoren soloan
ein deurie dañua.

1957ko idatzizko bertsioa

Serrak monte u dituz
sudito alemanak,
ensegida ebateko
Arratieko egur danak.

Zigueñalak apurtute
serrak dagoz geldi
galdara zahar horregaz
ezin leiz ibili.

Ensegida abisau (deu)tsie
Pedro Kortazarri,
elektrizidadea(re)n inderra
e(g)in deiela ekarri.

Konformidadea eginde
e(g)in deurie papela
sudito alemanentzat
ixin de arpela.

Lapurretxek euki euen
handie famea,
egurreri kenduteko
ardien lanea.

Igorren lanea eta
Lemoan 'pañue'.
Rikardoren soloan
e(g)in deure handie 'dañue'.

²³ gaztelaniazko 'súbdito'

6.2. Kanta alaiak

1. *Ai, Peru Peru zu beti arpela!*

Ai, Peru Peru Peru zu beti arpela!²⁴
sarri izango dozu arkondara zaharra.

Baserriko mutila kontsolagarria
kolkoan arto zati ikaragarria.

Arkondara agirian frakaren zuloti
eta txapel txatala belarri ondoti. (bis)

Triala lala lala lalara (bis)

Iturria: Florentino Uriarte (Zeanuri)

Azalpena:

Itxura trakets eta zarpaila duen Peru izeneko baserri-
mutil baten deskribapena: alkandora zaharra, fraka
zulatuak, txapel haustua... Baserritar gixajoaren gainean
egindako kanta barregarria.

2. *Aitite ta amama basora joan dira*

Aitite ta amama
basora joan dira,
azkorea galduta
hasarratu dira.

Tira ta tira
konponduko dira,
tira ta tira
hasarratu dira.

Iturria: Josefina Uriarte (Etxebarri etxea, Bedia)

Azalpena:

Pertsona zaharraren gainean egindako kanta
barregarria. Nagusiek euren ahalmena gutxitu eta
galtzen dihokiela jakina da, eta hain zuzen, holako
egoera baten sorturiko haserreraren kontura egiten da
barre hemen.

3. *Aramotzetik Garamendira (1)*

Aramotzetik Garamendira,
tximista baten antzean,
miru zuriak igaroten dau
oilandatxuen atzean.

Atso urdinak entzuten ditu
haren txistuak aidean²⁵
kurra ta kurra solora doa
beren oiloen atzean.

²⁴ alperra, alferra.

²⁵ R. Lekueren bertsioan, etxean

Atso urdinak, hasarraturik
negarrez dino bidean:
Txite guztiak eroan deustez,
bata bestean atzean.

Miru zuriak erpea zorrotz,
pikua zerbait makurra,
erroteak lez urundu deuz
oilandatxuen hazurrak.

Miru zuriak jan dauzenezan²⁶
oilandatxue ta hazurrak²⁷
hegazka doa laino batera
ipar-haizean antzera²⁸.

Iturria: Ander Gorospe (Dima) eta Ruper
Lekue (Igorre)

Aramotzetik Garamendira (2)

Aramotzetik Garamendire,
tximista baten antzian,
miru zuriak bajatu ein de
oilandatxuen atzian.

Olaindatxue pio ta pio
atso urdine atzian,
miru zurie hegaizka doia
ifer haizia hartzian.

Miru plagia²⁹, erpia zorrotz
pikua erdiz makurre
errotea lez urunduten deu
oilandatxuen hazurre.

Miru plagia, erpia zorrotz
pikua erdiz makurre
errotea lez urunduten deu
oilandatxuen hazurre. (bis)

Iturria: Florentino Yurrebaso Iruarrizaga (Ziarrusta
auzoa, Dima)

Aramotzetik Garamendira (3)

Aramotzetik Garamendira

²⁶ R. Lekueren bertsioan, deienean

²⁷ R. Lekueren bertsioan, oilandatxuen hazurre

²⁸ R. Lekueren bertsioan, ipar haizea hartzean

²⁹ plagia: deabrua bezalakoa, kaltegarria, madarikatua

tximista baten antzian
miru zuria igeratziok
oilandatsuen atzian.

Atso urdinek entzuten baitu
haren txistuak etxean
kurra ta kurra solora doa
oilandatsuen atzean.

Atso gaixua hasarraturik
negarrez dino bidean
txite guztiak eroan deustez
bata bestian atzean.

Miru zuriak erpia zorrotz
pikua zerbait makurra
errotialez urunduten dau
oilandatsuen hazurrak.

Miru gaiztoa igeska doa
Garamendi atxetara
jan dabenian oilantsuen
hazur da mamin guztiak.

MORALEJA (sic)

Kontuz ibili neskatil gazte
gaurko mutil kirtenakin
egunen baten arrapau saisten
beren erpe zorrotzakin.

Iturria: Leontzi Aizpuru (Igorre, 1900-Iurreta, 1986), Gontzal Mendibilek jasoa.

Azalpena:

Kanta hau Anaitasuna aldizkariaren Arratiarako gehigarrian argitaratu zan lehen aldiz 1957ko maiatzean, eta bertan esaten danez "Moret" ezizena eukan batena ei zan. Lehen aldiz 1920an kantatu ei ziren. Jakin dogunez, Berasaluze abizeneko igorreztarra dugu "Moret".

Kepa Junkera musikari ospetsuak ere "Etxea" izeneko proiektuan sartu zuen abesti hau 2008an era honetan:

Miru Zuria (4)

Aramotzetik Garamendira
tximista baten antzean
miru zuriak igaroten dau
oilandatsuen atzean.

Atso urdinak entzuten ditu
haren txistuak etxean
kurra ta kurra solora doa
beren oiloen atzean.

Atso urdinak hasarraturik
negarrez dino bidean
txite guztiak eroan deustez
bata bestian atzean.

Miru zuriak erpeak zorrotz
pikua zerbait makurra
errotea lez birrinduten deuz
oilandatsuen hazurrak.

Miru zuriak jan deuzenean
oilandatsuen hazurrak
hegazka doa laino batean
ipar haizean antzera.

Iturria: Kepa Junkera. *Etxea-1* proiektua (2008. urtea)

Miru zuria txori harrapakariari egindako kantua da. Oilandatxo eta txita gaixoen babes gabekoen parean animalia gaizto eta maltzur legez aurkeztu du "Moret"ek hegaztia. Kantu honetan aipatzen diran Aramotz eta Garamendi izenak Arratia bailarako Igorre herri inguruko mendienak dira. Kantu oso ezaguna da gaur egun ere bertakoentzat.

Hona hemen 1957ko bertsioa:

Aramotzetik Garamendira (5)

Aramotzetik Garamendira
tximista baten antzean
miru zuriak igaroten dau
oilandatsuen hartzean.

Atso urdinek entzuten ditu
haren txistuek etxean,
urra (e)ta urra solora doa
bere oiloen atzean.

Hegazti txarrak erpea zorrotz
pikue zerbait makurra
errotea lez urunduten dauz
oilandatsuen hazurrek.

Hegazti txarrak jan deienean
oilandatsue hatzean
pio (e)ta pio gorantza doa
ipar-haxea hartzean.

Iturria: *Anaitasuna* aldizkaria (1957. urtea)

4. *Errotabarriko Erromaldo*³⁰

³⁰ Erromaldo: Romualdo (onomastikoa)

Errotabarriko³¹ Erromaldo
harria pikatzen ei dago.
Ai ai, ai-ai-ai-ai
Errotabarriko Erromaldo.

Harria jira-bira dago,
neguan ura ugari dago.
Ai ai, ai-ai-ai-ai
neguan ura ugari dago.

Pikau harria izan arren
urunak ondo urten dau hemen.
Ai ai, ai-ai-ai-ai
urunak ondo urten dau hemen.

Zure urunak zer dauko?
urun gitxi ta zahi asko.
Ai ai, ai-ai-ai-ai
zure urunak zer dauko.

Asto mando bi daoiz kortan
ta beste bi dabiz zorrotan.
Ai ai, ai-ai-ai-ai
beste bi dabiz zorrotan.

Iturria: Florentino Uriarte (Zeanuri)

Azalpena:

Zeanuriko Errotabarri izeneko errotako errotaria zen Erromaldori eskaintako kanta honetan bere beharraren deskribapena egiten da: harria pikatu, garia eiho zahia eta hirina eginez, zorroetan bildu eta astoetan banatu...

5. Fraisku galtzazahar

Fraisku³² galtzazahar eta laguntza³³ neuria,
zantzo bat egiteko jaukat unoria.

Neuk bere izan neban abilidada
hasi barik bildurrez aligo³⁴ gorrian.

Fraisku galtzazahar eta laguntza neuria
zantzo bat egiteko jaukat unoria³⁵.

Iturria: Florentino Uriarte (Zeanuri)

Azalpena:

³¹ Errotabarri errota Zeanurin dago, Otzerinmendiko kofradian, eta Arratia ibaiaren ondoan.

³² Fraisku: Frantzisko (onomastiko zaharra)

³³ laguntzar izan behar duela ematen du.

³⁴ ailego: eztabaida, haserrea.

³⁵ umorea.

“Fraisku galtzazahar” izenekoaren gainean eraturako kantu honek izango du ziurrenez pertsonaia eta ekintza historikoren batekin erlazioa, baina ez dugu ezagutzen.

6. Hasi Sarrikolandan, Gallarta goraino

Hasi Sarrikolanda(n),
Gallartan goraino,
hasi Sarrikolanda(n),
Gallartan goraino
hamaika neska zaharko,
maitia, bajagok ondiño.

Erdi-erdiak dagoz
arpelik galtzean,
erdi-erdiak dagoz
arpelik galtzean,
hartu palu bet eta, maitia,
banoa saltzean.

Zazpi saldu(ak) nebazan
San Pedro goxean
zazpi saldu nebazan
San Pedro goxean
txarriek jagoteko, maitia,
txabola batian.

Iturria: Antonio Sagarna “Kariño” (Artaun auzunea, Dima)

Azalpena:

Neska zaharregaren oinarrituta egindako kanta barregarria. Gai topikoa da gizarteko baztertuen kontura barre egitea. Ikazkinak, abadeak, mozkortiak, zaharrak... Eta multzo horretan sartu behar dira, zalantzarik gabe, ezkondu gabeko andrazko zaharra. Leku-izenak, baliteke, Iurreta ingurukoak izatea. Adibidez, Gallarta izan beharrean hango mendi baten izena Gallanda delako.

7. Ipiñaburu leku altuan, Undurragaren buruan

Ipiñaburu leku altuan,
Undurragaren buruan
ikezgiñagaz ezkontzen danak
ez dau zentzunik buruan.

Abadearen lapikotxoa
txikerra baina goxua,
ikezginaren lapiko zarra
handia baina bustua.

Iturria: Franziska Agirrezabala ("Sututze" baserria, Zeanuri) eta Karmelo Uriarte, (Ipiñaburu, Zeanuri)

Azalpena:

Herriko pertsonaia barregarrien inguruan egindako kantua: ikazkina alde batetik, bere beharragatik mendian isolaturik, ke artean, bizi den behargin beltza. Eta bestetik apaiza, hau ere beti beltzez jantzita baina beharrik egin barik inoren etxeetan gauza finenak jaten

ohituta. Ematen du garaiotan txarto ezkontzea baino hobe zela abade edo apaiz sartzea.

8. *Ixedro Olabarriko Igertuburu*

Ixedro Olabarriko Igertuburu³⁶
txondorrek ei darabiz zoroen moduen.
Ixedrok euki ebalaz zentzune buruen
ez zoala sutuko txondorrik orduen.

Ixedro Olabarriko Igertuburu
arbola ganean dago mozolloen moduen.
Gaztaiña lau bokado daukola buruen
Hola(ko) bokau gozorik ez dago munduen.

Iturria: Bitoria Artetxe ("Kamiñoa" baserria, Zeanuri)

Azalpena:

Zeanuriko Olabarri errotako (Otzerinmendiko kofradian) errotaria zan Isidro Pujana. Kanta honetan ikazginen ofizioarekin lotuta agertzen da. 1936ko Gerra aurreko urteetan Zeanurin antzezten ziren "antzerki lantxo"etan ere parte hartu zuen Isidrok.

Kanta hau barregarria da eta herrikoek asmatua dela esan daiteke. "Errotabarriko Erromaldo" aipaturiko kanta ere garai berekoa dugu. Eta herrikoen artean ezin dugu ahaztu Leona Ziarrusta pandero-jole eta abeslaria, Bitoria Artetxe gure iturri informatzailearen ama.

9. *Txako ta txako*

Txakolin, txakolin
txakolinek on egin.
Txako ta txako
txako ta txako
txako ta txako
txako ta txako
txako ta txako,
txakolin, txakolin
txakolinek on egin.

Azunberdi zagi barrian
kuartulu³⁷ t'erdi pitxerrian.

Txakolin, txakolin
txakolinek on egin.

Txakolin, txakolin
txakolinek on egin.
Txako ta txako
txako ta txako
txako ta txako
txako ta txako

³⁶ Igertuburu: Zeanuriko toponimo bat da, Igartua -egun desagertuta dagoen - baserriaren inguruan.

³⁷ kuartilo, likidoentzako neurria.

txako ta txako
batzuk uju, besteak uju,
ni ostondu ta zuk kuku.

Txakolin, txakolin
txakolinek on egin.

Iturria: Ana Maria Etxebarria (Zeanuri)

Azalpena:

Lurrean makila bi gurutzatuta jarritz edo gurutze bat marrartzuz, hanka biekini batera jauzika eta kantuka egiteko olgeta.

10. *Txakolin*

Txakolin, txakolin, txakoliñek on egin.
Txakolinek emogo'tso Maritxuri zeregin.

Aurten merke, igez karu, ez da inportaduten.
Txakolinek emongo'tso Maritxuri edaten.

Txakote, majote, txako-txako txakote.
Txakote, majote, haraxe ta honaxe.

Peruxe, Maruxe, Peru, Peru Peruxe.
Peruxe, Maruxe, haraxe ta honaxe.

Txako-txako, txako-txako, txako-txako txakote.
Txako-txako, txako-txako, akabue dok hauxe.

Iturria: R. M. Azkuek jasoa (ik. *Cancionero popular vasco*)

Azalpena:

Txakolingileen kantua: ardogintzaren lanaz dihardu, beharraz, urteroko prezioaz... eta batez ere, txako eta txako, ematen duen martxaz. Umeen zentzune etxean entzune proiektuko Azkuek jasotako kanta hau ez dogu Arratian entzun lehenago.

11. *Zapi ta zapi esanagaiti*

Zapi ta zapi esanagaiti
ezin dot kendu katue,
sekula bere ez dot ikusi
honela neure burue.

Ai, Mari Migel nun don senargai hori?
Ai, Mari Migel noz dok eztegue?

Zapi ta zapi esanagaiti
ezin dot kendu katue,
sekula bere ez dot ikusi
honela neure burue.

Ai, Mari Migel nun don senargai hori?
Ai, Mari Migel noz dok eztegue?

Iturria: Oso zabaldua eta ezaguna da Arratian.

Azalpena:

Ezkontzeko bezperatan dagoenaren mozkorra kontatzen da. “Zapi eta zapi” berbak erabilten dira katuari deitzeko eta urruntzeko. Baina beste katu mota hori, mozkorra, ez da aldentzen berbok esan arren. Egoera barregarri horretaz egiten da barre.

12. Zeanuritik Baraurik

Zeanuritik baraurik urteiten badozu
Gorbeiera orduko damutuko jatzu. (bis)
Eleuterioren txabolan
gosea franko izango da
baite bere egarrie,
dalako gizon baragarrie.
Eleuterio, Eleuterio, Eleuterio,
Eleuterioren txabola.

Iturria: Bitoria Artetxe, “Kamiño” baserria (Zeanuri)

Azalpena:

Eleuterio Goikoetxea, Zeanuriko alkatea izan zen II Errepublikaren garaian, EAJ/PNV alderdiarekin. Bere agindupean egin zen Gorbeialdean abestian aipatzen den etxola edo txabola. Horrekin lotuta dago kanta barregarri eta alai hau, janari osteetan kantatzen dena.

13. Santa Ageda koplak zaharrak

Haizeak eta euriek
atera deuskuz begiek
hortxe goitxuen galdu ein doguz
lukainka ta urdeiek.

Laño artean izarra
erreka munan lexarria
etxe hontako nagusi jaunak
urregorrizko bizarra.

Hortxe behetxuen errota
uruna ondo ehota
etxe hontako etxe andrea
ondo ta andra galanta.

Hortxe goitxuko landetan
txoriak dabiz kantetan
etxe hontako txikerrentxue
amagaz dabil olgetan.

Iturria: Zeberioko Zubialde eskola (Kepa Perez Urraza)

Azalpena:

Santa honen egunean kantatzeko koplak dira hauek. Baserretatik joateko ohiturari eutsiz honako bertso bereziak kantatzen dira Zeberion. Koplak guztiak esker

onekoak dira, etxeko jauna, andra eta umea gorai patzen baitira. Koplak zaharretan ohi denez, bakoitzaren lehen zatian, lehen bi bertsoetan, naturaren aipamena egiten da eta bigarrenean lore poetikoa botatzen da.

6.3. Kanta erlijiosoak

1. Iñaki bizkaitarra (erlijioso-politikoak)

Iñaki, Jaungoikoak bidaldua
ludian izatera,
Josuren gudarien buruba!
Batzarrak hautu zindun
euzkotarren³⁸ zaindarizat:³⁹
Zeu zara zaindari eta⁴⁰
jaun onena guretzat.
Iñaki entzun, arren, eiguzu
ta gure opea hartu!

⁴¹Bihotza euzkotarra
jaiotzatik damotsu:
Zeuria da berea...
baso, mendi, ibai, aldu...⁴²
zeru goitik, Deun Iñaki,
lagundu⁴³ Euzkadi!

Jagoizu⁴⁴ Jaungoikoa,
jagoizu⁴⁵ Lagi-Zarra
arerioren aurrian zeuk egin da
euzkotarra...
gudian⁴⁶ sarturik,
ezpatea hartuta,
euzkotarren alde,
donge arerio
indar zerutarrez,
zatitu osoro ta...
zoriontsu
Euzkadi beti izango da
zeuk, Iñaki zainduta, zainduta!

Iturria: Simona Intxaurbe (Zeanuri) eta Jose Luis Bernaola (Dima)

Azalpena:

Azpimarratzekoa da lekuko honen jakituria kanta honen inguruan. Hemen jarri dugun bertsoa politikoa, abertzalea, ezezagunena bada ere, buruz zekizkien beste bi bertso gehiago: Bata originala, bere hitzetan “erderazkoagoa” dena: “Inazio gure patroia handia”.

³⁸ J. L. Bernaolak bizkaitarren

³⁹ J. L. Bernaolak zain deuntzak

⁴⁰ J. L. Bernaolak berba biok ez ditu esaten

⁴¹ Hortik aurrerakoa, osorik errepikatu egiten da.

⁴² J.L. Bernaolak uria

⁴³ J. L. Bernaolak jagon bai

⁴⁴ J. L. Bernaolak jagon bai

⁴⁵ J. L. Bernaolak jagon bai

⁴⁶ ludian jarri zen AK-37 diskaren karatulan

Bigarrena moldaketa garbizalea duena: *"Inazio gure zaindari haundia"*. Eta aipatutako politikoa, "Iñaki bizkaitarra".

Bizkaia eta Gipuzkoako patroia den Loiolako Ignazioren omenezko ereserkia Agustin Pascual Iturriaga hernaniar abadeak sortu zuen XIX. mendearen lehenengo herenean.

Harrigarria da, Pascual Iturriaga joera liberalekoa izanik, antiliberalek -geroagoko karlistak- hiru mende lehenago hildako santuaren ereserkia euren aldeko propagandatzat erabiltzea. 1822an bertan, barbarako, Gipuzkoan lagun bat atxilotu zuten San Inazioren aldeko bertso-paperak saltzearen, kantu haiek Konstituzio liberalaren aurkakoak zirelakoan. Baina handik laster, zaharrak berri. Karlisten ikur zena, jeltzale sortu berrien patroia bilakatu zen.

Frantses jatorridun martxa militar honen letra originala, ezagunena, *Inazio gure patroia haundia, Jesusen Konpainia fundatu eta dezu armatu...* gizartean guztiz sustraituta zegoen. Jendeak zuen santuarenganako debozio izugarria aprobetxatuz S. Aranek ideia politikoak zabaltzeko erabili zuen. Eta S. Aranek bizkaiera erabili arren, ez zion herri tradizioari jarraitu eta neologismoz josita dago. Hori izan liteke behar bada, kanta honek arrakasta ez izanaren arrazoiatariko bat.

Bilboko "Euzkeldun Batzokija" Elkartea fundatu eta urtebetera, 1895eko udan, egin zuen San Inazioren aldeko bertsoa. Agustin Pascual Iturriaga abadearen (sortzailea) letra epelegi eta desegoki iritzita, EAJko fundatzaileak beste bat asmatu zuen bere pentsamolde politikoari hobeto egokituta. Hori bai, kantuak bi izan ziren, bata bizkaieraz (BIZKAITARRA), gipuzkeraz bestea (EUKOTARRA).

Esandako moduan, 1895eko udan asmatu zuen Aranek Loiolako santuaren omenezko bertsoa. Eta jendaurrean lehenengoz urte hartako uztailearen 10ean kantatu zituzten, "Euzkeldun Batzokija"ren lehenengo urteurrenean. Ospakizuna Begoñako Basilikan egin zuten eta bertan abestu zuten kantua. (Begoñako *Berton* aldizkaritik jasoa, in <http://www.asapala.org>)

Deun Iñakiren Ereserkia
(*Iñaki bizkaitarra, bizkaieraz Sabino Aranaren arabera*)

Oñatz-Loyola eta Likonatar Iñaki Bizkayaren zaindari deunari bizkaitarrak

Iñaki, Jaunguak⁴⁷ bidalduba
ludijan izatera
Josu'ren gudarijen buruba!
Batzarrak autu zindun
Bizkaitarren zain deuntzat.⁴⁸

⁴⁷ Yainkuak

Zeuzara⁴⁹ zaindari ta
jaun onena geurentzat⁵⁰.
Iñaki, entzun, arren, eiguzu
ta geure opea artu!⁵¹

Bijotza bizkaitarrak⁵²
jayotzetik damotzu:
Zeuria⁵³ da aberria...⁵⁴
baso, mendi, ibai, arru...
zeru-gotik, Deun-Iñaki,
jagon, ba⁵⁵, Bizkaya!
Jago-ixu Jaun-Goikua,⁵⁶
jago-ixu⁵⁷ Lagi-Zarra:
areyo-aurrian zeuk agindu
Bizkaitarra...⁵⁸
gudean sarturik,
ezpatea artuta,
bizkaitarren aldez,⁵⁹
donge ta areyua,
indar zerutarraz⁶⁰
zatitu osoro ta...
zori-ontsuba⁶¹
Bizkaya beti ixango da,⁶²
zeuk, Iñaki zainduta!⁶³

Deun Iñakiren Ereserkia
(*Euzkotarra, gipuzkeraz, politikoa*)
<http://brankal.blogspot.com/2009/07/inaki-deunaren-ereserkia.html>)

IÑAKI, Yainkuak bidalduba
Ludian izatera
Yosu'ren gudarijen Buruba,
Batzarrak autu zindun
Euzkotarren zaindaritzat.
Zu zera zaindari ta
Yaun onena guretatzat.

IÑAKI, entzun, arren eiguzu
Eta gure emaitza artu
biotza euzkotarra (bis)

⁴⁸ zaindaritzat

⁴⁹ zu zera

⁵⁰ guretatzat

⁵¹ eta gure emaitza hartu

⁵² euzkotarra

⁵³ zuria

⁵⁴ beria

⁵⁵ zain zazu

⁵⁶ Yaungoikua

⁵⁷ zai zazu

⁵⁸ euzkotarra

⁵⁹ euzkotarren

⁶⁰ zerutarrez

⁶¹ zori-ontsuba

⁶² Euzkadi

⁶³ Berriz ere errepikatzen da: Euzkadi

jayotzetik damazu
Zuria da berria...

Baso, mendi, ibai, arru
Zeru goitik Deun Iñaki,
Zai zazu EUZKADI
Zai zazu Yaingoikua,
zai zazu Lagi-zarra,
Areyo Aurrian zeuk agindu
Euzkotarra...
Gudean sarturik
Espata artuta
Euzkotarren alde
Donge ta areyua
Indar zerutarrez
Zatitu osoro ta...
Zoriontzuba
Euzkadi beti izango da
Zuk IÑAKI zainduta, EUZKADI.

Inazio gure zaindari handia
(*Ereserki erlijiosoa*)

Hemen dago Simona Intxauberengandik (Zeanuri) jasotako bertsoa. Bere esanetan San Inazio "donostiarra". Honetan ikusten den aldaketa garrantzitsuena lexiko aldetik dator: bertso originaleko erdal kutsua duten berbak aldatuta baitatoz.

Inazio, gure zaindari handia

Inazio, gure zaindari handia!
Jesusen Lagundia
zutitu eta dezu armatu.
Ez da ez etsairik jarriko zaizunik
inolaz aurrean gaurko egunian
nahiz betor Luzifer belkatzua
utzirik inperua.

Zure Lagundia beti dabil durdada,
fedetan da kadea da Jesus handia.
Garaitu ditu zure Lagundiak etsaiak.
Ez dauka fede ta ez dauka loria
ez dauka bildurrik inongo aldetik.

Inazio hor dago
beti indartsu dago
eta Lagundia
sukarrez betia
guda-gudan erditik
ikurrina zabalik,
gau eta egun
geuk guztiok
bakea dezagun.

Inazio, gure patroia handia
(*Ereserki erlijiosoa*)

"Inazio, gure patroia handia" bertso ezagunena "erderagoa" dela dio. Hemen jarri dugu konparatzeko Manuel Lekuonak erabilitakoa ("La marcha de San Ignacio" Examen métrico artikuluan, 1929, in www.euskomedia.org).

Ignazio, gure Patroia andia!
Jesus'en Konpañia!
fundatu eta dezu armatu.
Ez da ez etsairik jarriko (sic) zaitzunik
iñolaz aurrean gaurko egunian
naiz betor Luzifer deabrua
utzirik inperua.

Zure soldaduak dirade aingeruak
zure Gidaria da Jesus andia.
Garaitu ditu zure Konpañiak etsaiak.
Ez dauka fedeak, ez, kristau nereak,
ez dauka bildurrik inongo aldetik.

Ignazio or dago
beti ernai dago
armetan jar'ia
dauka konpañia
txispaz armaturik
bandera zabalik,
gau ta egun
guk guztiok pakea dezagun...
beti gau ta egun...
gau ta egun.

2. San Martin esaik bat!

San Martin esaik bat!
Gure Jauna Bera dok bat.
Berak salbauko gaiozak.

San Martin esaik bi!
Erromako altara santuek bi.
Gure Jauna Bera dok bat.
Berak salbauko gaiozak.

San Martin esaik hiru!
Hirurek hiru eternidadeak
Erromako altara santuek bi.
Gure Jauna Bera dok bat.
Berak salbauko gaiozak.

San Martin esaik lau!
Laurek ebangelistek
Hirurek hiru eternidadeak
Erromako altara santuek bi.
Gure Jauna Bera dok bat.
Berak salbauko gaiozak.

San Martin esaik bost!
Bostak Kristoren llagak
Laurek ebangelistek
Hirurek hiru eternidadeak
Erromako altara santuek bi.
Gure Jauna bera dok bat.
Berak salbauko gaiozak.

San Martin esaik sei!
Seirek seirek izerrak
Bostak Kristoren llagak
Laurek ebangelistek
Hirurek hiru eternidadeak
Erromako altara santuek bi.
Gure Jauna Bera dok bat.
Berak salbauko gaiozak.

San Martin esaik zazpi!
Zazpi sakramentuak
Seirek seirek izerrak
Bostak Kristoren llagak
Laurek ebangelistek
Hirurek hiru eternidadeak
Erromako altara santuek bi.
Gure Jauna Bera dok bat.
Berak salbauko gaiozak.

San Martin esaik zortzi!
Zortzi zortzi zeruak
Zazpi sakramentuak
Seirek seirek izerrak
Bostak Kristoren llagak
Laurek ebangelistek
Hirurek hiru eternidadeak
Erromako altara santuek bi.
Gure Jauna Bera dok bat.
Berak salbauko gaiozak.

San Martin esaik bederatzi!
Bederatzi ordenaduak
Zortzi zortzi zeruak
Zazpi sakramentuak
Seirek seirek izerrak
Bostak Kristoren llagak
Laurek ebangelistek
Hirurek hiru eternidadeak
Erromako altara santuek bi.
Gure Jauna Bera dok bat.
Berak salbauko gaiozak.

San Martin esaik hamar!
Hamar Mandamentuak
Bederatzi ordenaduak
Zortzi zortzi zeruak
Zazpi sakramentuak
Seirek seirek izerrak

Bostak Kristoren llagak
Laurek ebangelistek
Hirurek hiru eternidadeak
Erromako altara santuek bi.
Gure Jauna Bera dok bat.
Berak salbauko gaiozak.

San Martin esaik hamaika!
Hamaika mille aingeruak
Hamar Mandamentuak
Bederatzi ordenaduak
Zortzi zortzi zeruak
Zazpi sakramentuak
Seirek seirek izerrak
Bostak Kristoren llagak
Laurek ebangelistek
Hirurek hiru eternidadeak
Erromako altara santuek bi.
Gure Jauna Bera dok bat.
Berak salbauko gaiozak.

San Martin esaik hamabi!
Hamabi Apostoluak
Hamaika mille aingeruak
Hamar Mandamentuak
Bederatzi ordenaduak
Zortzi zortzi zeruak
Zazpi sakramentuak
Seirek seirek izerrak
Bostak Kristoren llagak
Laurek ebangelistek
Hirurek hiru eternidadeak
Erromako altara santuek bi.
Gure Jauna Bera dok bat.
Berak salbauko gaiozak.

*Deabruak orduan:

-San Martin esaik hamahiru!
-Ez, Ez dok hamairu!
Oilarrak joten jok munduan, aingerutxuak
zeruan.

* (Amaiera hau Juan M. Exebarriak jasoa Zeberion)

AI, MARTIN ESAIK BAT!
(Gure moldaketa)

Ai, Martin esaik bat!
Gure Jauna Bera dok bat.
Berak salbauko gaiozak.

Ai, Martin esaik bi!
Ola hon(e)tako mailuak bi.

Ai, Martin esaik hiru!
Hirurek hiru errementariak.

Ai, Martin esaik lau!
Laurek haxe, lur, su ta ur.

Ai, Martin esaik bost!
Bostak adar-mendiak.

Ai, Martin esaik sei!
Seirek seirek izerrak.

Ai, Martin esaik zazpi!
Zazpi dira itsasoak.

Ai, Martin esaik zortzi!
Zortzi zortzi zeruak.

Ai, Martin esaik bederlatzi!
Bederlatzi hilebeteak.

Ai, Martin esaik hamar!
Hamar gari-zakuak.

Ai, Martin esaik hamaika!
Hamaika mille aingeruak.

Ai, Martin esaik hamabi!
Hamabi errotariak
Hamaika mille aingeruak
Hamar gari-zakuak
Bederlatzi hilebeteak
Zortzi zortzi zeruak
Zazpi dira itsasoak
Seirek seirek izerrak
Bostak adar-mendiak
Laurek haxe, lur su ta ur
Hirurek hiru errementariak
Ola hon(e)tako mailuak bi.
Gure Jauna Bera dok bat.
Berak salbauko gaiozak.

Eta esan eutson deabruak orduan:
Martintxu, esaik hamairu!
Ez, ez dok hamairu!

Iturria: Lehengoa da jatorrizko bertsoa, Bitoria Artetxe zeanuriztarrarengandik jasoa. Bigarrena, geuk moldatutakoa da. Etno-ipuinetan eta euskal mitoan oinarritutako moldaketa egin da.

Azalpena:

Mitologiako ipuin batzuetan baserritarrek beharrian larriren bat zeukatenean, deabruari berari ere eskatzen zioten laguntza: maldizioak esan egiten zituzten deabruaren izenean euren arima arrisku gorrian jarrita. Abesti hau, holako tratu baten ostean, arima berreskuratzeke, hau da, bide onera egiteko kantatzen zen. "San Martin esaik bat!" berriz ere bide onetik egiteko kantatzen zen. Hala eta guztiz ere, deabruak beti tentatu egiten du eta, hamairugarrena? itauntzen dio

Martini. Eta hark "Ez dok hamairu" esaldi ospetsua erantzun.

6.4. Maitasun kantak

1. Ama zuriak neuri

Ama zuriak neuri ondotik pasaute
ez dost jamonik⁶⁴ egin, maitia, burue bueltaute.
Ama zuriak niri ez jamon eiteko
ze palazio deuko, maitia, zuri emoteko.

Ama zeuriak neuri bidian topeuta
ez dost agurrik egin, maitia, burua bueltauta.
Ama zeuriak neuri ez agur eiteko
ze palazio deuko, maitia, zeuri donatzeko.

Palazio eder bat hatxaren ganian,
palazio eder bat hatxaren ganian,
etxako (ez jako)sartzen, maitia, ez dabilenian,
etxako auririk sartzen, maitia, aterri danian.

Badakit zagozena kortina artian,
badakit zagozena kortina artian,
nere bersoak entzuten, maite, kamisa hutsean,
nere bersoak entzuten, maite, kamisa hutsean.

Oillo gorri polit bat galdu jaku guri,
oillo gorri polit bat galdu jaku guri,
seineleak onak dituz, maitia, agartu al badi⁶⁵,
seineleak onak dituz, maitia, agartu al badi.

Burue pardo-pardo, buztena beillegi,
burue pardo-pardo, buztena beillegi,
haren arrautzatxuak, maitia, bolea dirudi,
haren arrautzatxuak, maitia, bolea dirudi.

Txakur haundi polit bat galdu jaku guri,
txakur haundi polit bat galdu jaku guri,
seineleak onak dituz, maitia, agartu al badi,
seineleak onak dituz, maitia, agartu al badi.

Lepoa pardo-pardo, buztena beillegi,
Lepoa pardo-pardo, buztena beillegi,
iruntziko laukela, maitia, hogeita libra bi,
iruntziko laukela, maitia, hogeita libra bi.

⁶⁴ jaramonik

⁶⁵ al baledi edo ahal baledi

Iturria: Bitoria Artetxe (Zeanuri) eta Miren Manterola (Zeanuri)

Azalpena:

Abesti hau kanta ezagun biz osatuta dago. Lehen hain ezagun den “Ama zuriak neuri” maitasun kantua da. Lehenagoko ezkontzetan gurasoen bedeinkazioa behar-beharrezkoa zen. Batez ere neskaren amaren borondatea irabaztea ezinbestekoa zen. Horretarako eskaintzen dizkio hain zuzen, palazioa. Baina eskaintza barregarria suertatzen da etxea haustuta dagoela frogatzen denean. Hala ere, neska han dago kortina ostean izkutatuta, maiteminduta, bere bertsoak dastatzen erdi biluzik, lentzeria hutsean. Erreferentzia erotiko lotsagabekoa garaiontzat!

Eta bigarrena, “Oillo gorri polit bat” alai, barregarria eta umeentzako. Oiloa eta txakurra galdu direla-eta, euren deskribapena egiten da, koloreen zehaztasun argiak eginez. Oiloa animalia maitagarri legez aurkezten bazaio ere, txakurrekin kontuz ibili behar dela erakusten zaio, zeren gai baita 22 libra okela jateko. Umetxo batek daukan pisua gutxi gorabehera. Ohar bedi irakurlea, errimak behartuta, azken perpausaren sintagman gertatzen den bortxa: *hogeita bi libra* esan beharrean, *hogeita libra bi* dio.

Hona hemen kanta honen barruko zati bat, bera bakarrik, koplea lez kantautu jaso.

Oiloa faltau jako

Oiloa faltau jako
Mari Mondrongori
seinaleak badituz
agartu baledi
buztena mardo-mardo
bulera beilegi
haren arrontzatxuek
bolea dirudi.

Iturria: Juanjo Respaldiza (Orozko), bere amama zeberioztarrarengandik jaso.

2. *Garia saltzen nengoenean*

Garia saltzen nengoenean
Donostiako kallean
dama gazte bat etorri jatan
garia zegan egoan.
Batzuentzako hamazortzian
zuretzat hamabostean
ta hamabostean gure ezbadozu
laztantxo baten trukean,
ta hamabostean gure ezbadozu
laztantxo baten trukean.

*Porruek saltzen nengoenean
Ai, Arteako ferian

dama gazte bat etorri jatan
porrue zegan egoan.
Batzuentzako hamazortzian
zuretzat hamabostean
ta hamabostean gure ezbadozu
mosutxu baten trukean,
ta hamabostean gure ezbadozu
mosutxu baten trukean.

⁶⁶Zaldiek saltzen nengoenean
Zeanuriko ferian
dama gazte bat etorri jatan
zaldie zegan egoan.
Batzuentzako hamazortzian
zuretzat hamabostean
ta hamabostean gure ezbadozu
zirritxu baten trukean,
ta hamabostean gure ezbadozu
zirritxu baten trukean.

Iturria: Silvestre Elezkano “Txilibrin” (Igorre)

Azalpena:

Maitasun kanta honek argi eta garbi, “Perretxikotan nenbilenean” eta “Paskoalatxu” balada ezagunen zatiak ditu.

Perretxikotan

Perretxikotan nenbilenean
Mendiolako basoan
dama gazte bat aurkitu neban
elorri baten ondoan.

Gaztea nintzan zoroa nintzan
jarri nintzakoan alboan
amantaltxua zabaldu eta
hartu ninduen altzoan.

Itaundu neutsan: Nongoa zara
damatxo bihotzekoa?
Jakizu ni naiz pobreen ama
Birjiña Arantzazukoa.

Uhiak (hortz-hobiak) bere txantxarrak
janda
ez dabe osagilerik
ohitura zaharrak galdu ziran da
hobenak lotu bagarik.

Gaztea nintzan, zoroa nintzan
itaundu neutsan men-menik:
-Zergaitik zagoz, dama galanta,

⁶⁶ Guk geuk sortutako bertsoak dira

hain triste bakar bakarrik.

Iturria: Simona Intxaurbe (Zeanuri) eta Frantzizka Agirrezabala (Zeanuri). Jose Ramon Arbek jasoa. (Hiru truku II).

Paskoalatxu

Paskoalatxu polita zara
garria dozu liraina,
ulea bere modako fina,
ai, zeu neuretzat bazina!

Errezoi hori esan bazunstan
leku sekretu batean,
gariak eta zeu ta neu bere
konpondu egingo ginean.

Beste batentzat hamazortzian
zeuretzat hamabostean
hamabostean gura ez badozu
laztantxu baten trukean.

Iturria: Jon Aurrek Lezaman jasoa. (Hiru truku II)

3. Hamabietan senargei nintzen

Hamabietan senargei nintzen
ordu batetan ezkondu
goizeko ordu bi santuetan
alargun nintzan gelditu.

Nik hartu nauen sentimentua
nik hartu nauen lotsia
ordu beteko senarragaitik
alargun gelditutzia.

Jaun Zerukoak emongo baleu
zeru altuko giltzia
ordu an nik be jakingo neuke
nori zabaldu atia.

Neure aiteri, neure amari
neure anai arrebari
eta gaineko sekretotxu bat
neure kutun maitiari.

Iturria: Eduarda Bilbao (Arantzazu). Labayru Ikastegia (MZIM)

Azalpena:

Kanta ezagun biren nahasketa dagoela ematen du. Lehenengoa, lehen bi ahapaldiak, “Bart amarretan dontzella nintzan” kantu ezagunaren zati dira. Egun

berean (ordu beteko epean) ezkondu eta alargundutakoaren historia kontatzen da.

Azken ahapaldi biek ostera, ‘Aita Jainkoak egingo banindu’ kanta ezagunaren antza dute. Zera erakusten da bertan: Jaungoikoarenganako begirunea eta gurasoenganako errespetua dela lehenengo, maite denaren aurretik ere.

Bart amarretan

Bart amarretan dontzella nintzan
amaiketako senarra
gaubeko amabi santuetarako
gelditu nintzan bakarra.

Sentimentua, sentimentua
andiagoa penea:
ordu beteko senarragaitik
alargun gelditutia.

Iturria: R. M. Azkuek jasoa Olaetan (Aramaiona, Araba). (Hiru truku)

Aita Jainkoak egingo banindu

Aita Jainkoak egingo banindu
zeruetako giltzari
azken orduan jakingo neuke
atea nori idegi.

Lehenengo aitari, gero amari,
gero anai arrebari,
ta azken orduan ixil-ixilik
neure maite politari.

Iturria: Oso ezaguna eta zabaldua Arratia osoan.

4. Frantzie parteti

Etorri nintzanean
Frantzie parteti
ama topadu neban (bis)
etxian bakarrik.

Zer egiten dau⁶⁷ ama
horrelan tristerik?
Nobedade barriek (bis)
entzun dodaz bai nik.

Ze nobedade entzun dau
bai ama neuria

---

⁶⁷ berorikako tratamendua amagaz

ezkonetan zariala (bis)
bai ene semia.

Nundikua dakazu
seme, emaztia?
Frantzie partekoa (bis)
bai ama neuria.

Ez dot gure frantsesik
hain gutxi errenik
egin dodan promes hau (bis)
konpridu biot⁶⁸ nik.

Ze promes dauko ama
konpridu eiteko
joan bidera eta (bis)
andrea hilteko.

Ez da imposible⁶⁹ ama
nik hori egitia
joan bidera eta (bis)
andria hiltia.

Anaia ez bada kapaz
estudiantia,
estudiantia ez bada kapaz(bis)
anajia hartuixu.

Juanita jatsi zate
zaldi horren ganeti
sartu deitzuden puñela (bis)
bihotzen erditi.

Ai, horren puñelarren
puntiaren zorrotza
ikusiek beste barik (bis)
hilten deust bihotza!

Hamalau mando dodaz
urregorriz kargaurik
haik emongotzudez da⁷⁰ (bis)
ni itxi bizirik.

Haik hartuko odaz⁷¹ baie
ez itxi bizirik
lelengo⁷² puñalkadan (bis)
zehartau bagarik.

Abadea ekarrizu
konfesaduteko
neure arima tristia (bis)

konsoladuteko.

Abadea urrin dago
eleixea urrinago
horrelan ibilteko (bis)
asti gitxi dago.

Zazpi izera dodaz
odolez mantxaurik
zortzigarrentxu honek (bis)
naroa ni munduti.

Zeruen kanpak⁷³ dira
ez dakit zergaiti
igual izingo direz (bis)
naure heriotzagaiti.

Iturria: Bitoria Artetxe (Zeanuri)

Azalpena:

Erromantze hau Bitoria Artetxe izan zenaren ahotik jasota dago. Honez gero hilda dagoen arren bere ondarearen zatitxo bati aurrerabidea emoten ahalegindu gara. Erromantzeak berez daukan dramatismoa, bertsio honetan hondino gehiago nabarmendurik gertatzen da mutil eta nesken ahotsen txandaketarekin.

Gaia Frantziatik dakarren emaztegaia ez dute etxean onartzen ez eta dote handienaren truke ere. Amaiera, XVII. mendeko epiko-liriko tradizionalak deitzen diren baladetan gertatzen den antzera, dramatismo tragikoz beteriko heriotza gertatzen da.

5. *San Antonio Santu Handia*

San Antonio santu handia
Urkiolako mendian
Zeugana nator bihotz-bihotzez
Gauza baten eskarian.

Illunetako gauzak nahi neukez
Ipintia agirian
Neskatxa batek zer darabilen
Zeberioako herrian.

Diño berari kendu deusala
Onura edo konduta⁷⁴
Bera bestela egongo zala
Aspalditik ez konduta.

Ene Dominga bihotzekoa
Ez hadi holan estutu
Zeugaz ezkondu nahi ez deuenari
Derrigorrean ez deitu.

Zeure onura galdu badozu

⁶⁸ behar dot

⁶⁹ sic.ⁿ

⁷⁰ eta

⁷¹ dodaz

⁷² lehenengo

⁷³ kanpai

⁷⁴ gaztelaniazko 'conducta'

Zeuk egin dozu pekatu
Nik neuk zurerik ez deukat eta
Kendu deutsuneri eskatu.

Iturria: Seberiano Lejarreta (Zeanuri)

Azalpena:

Neska gaztearen onura, birjinitatearen gehiegizko garrantzia azpimarratzen da. Beste inorekin lehenago egon izana arrazoi nahikoa da neska ez onartzeko, eta gainera gaitzat hartuta, bertsoak sortzeko. Zehatz mehatz botatzen ditu neskaren izena eta herria, zalantzarik egon ez dadin. Gizonezko formal harroputzaren jarrera baztergarritzat joko genuke gaur egun holako jokabidea.

6.5. Ume kantak

1. A, A, A, Ipiñako Bizkarra

A, a, a, Ipiñako bizkarra,
Bizkaian da bakarra
lur guztian ez bada.
A,a,a lur guztian ez bada.

E,e,e, Ipiñan gura geunke
bizi heriotza arte
gero zeruaz truke.
E,e,e, gero zeruaz truke.

I,i,i, ez dozu galdu gutxi
ez badozu ikisi
non garean gu bizi.
I,i,i non garean gu bizi.

O,o,o, goian San Adrian dago,
Santa Ageda gorago
nagusi Santiago.
O,o,o, nagusi Santiago.

U,u,u, hau dogu bizimodu
guztion bizileku
honen hurrungo zeru.
U,u,u, honen hurrungo zeru.

Iturria: Karmelo Uriarte ("Angun" baserria, Ipiñaburu, Zeanuri)

Azalpena:

Bizkaiko Diputazioak XX.mendean, hogeigarren hamarkadan hain zuzen ere, sortutako auzo-eskoletako kanta da hau. Euskaraz irakasten zen bertan. Hauxe da bokalak ikasteko erabiltzen zen abesti didaktikoa. Ipiña, Santa Ageda, San Adrian eta Santiago, denak dira Ipiñaburu auzo-kofradiako leku-izenak.

5.2. Atxean motxean

Atxean motxean
bestelakotxean
xirrin xarran
dominipan
joan nintzen errotara
topeu neuen erbi bet⁷⁵
jaurti neuntsen harri bet
atera neuntsen ezkerreko
begi gorri bet.

Txilimini kanpa,
txilimini kanpa,
txi txau!
Nor dozu nobie?
Txori buzten gorrie.

Iturria: Lorentza Aldape (Egiraun baserria, Dima)

Azalpena:

Olgetetako kideen artean aukeraketak egiteko erabiltzen den errezipitua. Atzamarrak gora eta behera mugituz eta aurrez dauden umeak seinalatuz esaten da.

2. Atzamarren kontutxua

Honek arrutzetxoa topau,
honek ipini,
honek gatza bota,
honek probau,
ta honek potolo-potoloak dana jan.

Iturria: Edurne Atutxa (Bernaola Behekoa baserria, Dima)

Azalpena:

Atzamarrekin egiten dan olgetarako errezipitua. Bost atzamarrak hartzen dira banazean beste eskuko atzamarrekin.

4. Bela, Bela Jaune

Bela, bela jaune,
nondik aite jaune?
Zeruetatik.

Zeruen zetan?
Artoa garantan.

Artoa zetako?
Oiloarentzako.

Oiloa zetako?
Arrautzea eiteko.

Arrautzea zetako?

---

⁷⁵ bat

Morrokotearentzako.

Morrokotea zetako?
Abadearentzako.

Abadea zetako?
Meza emoteko.

Meza zetako?
Aingerutxuen erdi-erditik
zerure pasetako.

Iturria: Florentino Yurrebaso Iruarrizaga (Dima)

Azalpena:

Elizaren araei zor zaien errespetua irakasteko kanta. Umetatik irakatsi behar zaio umeari mezatara joaten, abadearentzako morrokotea eginez begirunea izaten...

5. *Din-dan nor hil de*

Din-dan nor hil de?⁷⁶
Peru zapaterue.

Zer ein dau? Pekatu,
auzoko txakurre urkitu,
laba ganean beratu,
labapean sikitu.

Hori baino e(g)in ez badau
ein beha(r)ko jako parkatu.

Iturria: Edurne Atutxa (Dima)

Azalpena:

Animalienganako tratu txarrak ohikoa ziren lehenagoko sasoietan; adibidez, Peru zapatarriak txakurrari egiten dizkiona. Peru izen berezia, berez latinezko Petrus eta erromantzeko Pero izenetik datorrena, izen barregarritzat hartu izan da bizkaialdeko tradizioan.

6. *Egun bolontena*

Egun bolontena
ene laztana
ez egin lorik basoan
azeritxuak eroango zaitu
erbia zarelakoan.

⁷⁷Egun bolontena
ene laztana
ez egin berba basoan
txakur handiak eroango zaitu
katua zarelakoan.

⁷⁷Egun bolontena
ene laztana
ez egin ez tul basoan
katuzarrak eroango zaitu
sagua zarelakoan.

Iturria: Maribel Gorostizagoiza (Zeanurin jaiio;
Areatzan bizi)

Azalpena:

Lo-kanta honen bidez oihaneko edo basoko piztiei zor behar zaien errespetuaz irakasten zaio umeari.

7. *Erregen Erregen*

Erregen Erregen timilitaiñe⁷⁸
bost intxur ta sei gaztaiñe.
Apalazio⁷⁹ zaldune
Hiru Erregeen egune.
Zotzak eta paluek,
Martin-zaharraren kontuek.

Martin-zaharrari eroan dotsez
hiru oilanda katuek,
haien hazurrek batu ezinik,
harek dabizen saltuek!

Saltu te brinko,
saltu te brinko
Hiru Erregeen aurrean!

Erregen Erregen zaldune
Hiru Erregeen egune.
Hiru Erregeak batu gaituz
limosnatxo baten bile.
Zotzak eta paluek,
Martin-koxoaren kontuek.

Martin-koxoari eroan dotsez
hiru oilanda miruek,
haien hazurrek batu ezinik,
ibili dituz brinkuek!

Saltu te brinko,
saltu te brinko
Hiru Erregeen aurrean!

Iturria: Florentino Uriarte (Zeanuri)

Azalpena:

Erregen eguneko kanta: Ekialdeko Hiru Erregeek Jesusi Behetlemgo portalean egindako bisita gogoratzen

⁷⁷ Guk geuk sortutako bertsoak dira

⁷⁸ hitz dekoratibo honen funtzioa zera da: hurrengo bertsoaren azkenengo hitzarekin errima egitea.

⁷⁹ Latinez 'apparitio', Jesus Jaunaren Agerkundera -edo Epifania- dana herritarrek 'Apalazio' egin dute.

⁷⁶ da

du. Egun honetan umeek errolda egiten zuten diru, edo beste aginaldoren eske abesti hau kantatuz.

Beste bertsio batzuetan “Apalazio zaldune” legez da ezagun. Bertsio honetan baina, nahastuta ageri dira zenbait bertso barregarri Martin-koxo edo Martin-zahar pertsonaiekin. Honi ere katuak lehenengo eta miruak, txori lapurrak geroago ohostu dizkio.

Beste aldaera hau ere jaso dugu:

Erregen Erregen

Erregen Erregen talamontaña⁸⁰
zazpi intxur ta bost gaztaña.
Haren ganean lau sagar
nik bai altzoa zabal-zabal.

Erregen Erregen bialdu gaituz
limosnatxu bet bi ule⁸¹.
Zotzak eta paluek,
Martin-lepoaren kontue.

Martinekoari eroan dotsiez
hiru oilanda katuek
haren hazurrek batu ezinik
harek dabizen saltuek.

Txiribitaña⁸⁰, Marimontaña
hiru intxur ta lau gaztaña.

8. Ez dago errotan harririk

Ez dao errotan harririk
neure hagine(k) lakorik.
Neure haginek txikituko leukie
txarri handi bet osorik.
Ez dao errotan harririk
neure hagine(k) lakorik.

⁸²Ez dao Bizkaiaren gaztairik
Gorbeiekoa lakorik.
Jesarrialdi baten jango neukez
oso-osorik gaztai bi.
Ez dao Bizkaiaren gaztairik
Gorbeiekoa lakorik.

⁸²Ez dao munduen lagunik
gure zekorrek lakorik.
Bizitzea be emongo leukie
lagun on-on bategaitik.
Ez dao munduen lagunik
gure zekorrek lakorik.

⁸⁰ onomatopeia honen funtzioa da hurrengo bertsoaren azkenengo hitzarekin errima egitea.

⁸¹ behar dogule (dogula)

⁸² Guk geuk sortutako bertsoak dira

Iturria: Mari Eli Olabarri (Areatza)

Azalpena:

Kanta tradizional honek indarra eta sendotasuna adierazten dizkigu. Gaztearen gosea asetzeari zaila da eta jateko asko behar da.

9. Lehenengotxu hori

Lehenengotxu hori
punta meatz⁸³ hori
beste guztien artean
txikerra dok hori.
Lara la lara...

Bigarrentxu hori
punta meatz hori
beste guztien artean
nagia dok hori.
Lara la lara...

Hirugarrentxu hori
punta meatz hori
beste guztien artean
luzea dok hori.
Lara la lara...

Laugarrentxu hori
punta meatz hori
beste guztien artean
okerra dok hori.
Lara la lara...

Bosgarrentxu hori
punta meatz hori
beste guztien artean
lodia dok hori.
Lara la lara...

Iturria: Zeberion jaso. Oso ezaguna Arratia osoan.

Azalpena:

Eskuko atzamarren deskribapenaren bidez umeak adjektiboaren esanahia ikasten du jolasten duen artean.

10. Obabatxua lo ta lo (1)

Obabatxua lo ta lo
zuk orain eta nik gero,
zauk⁸⁴ gura dozun orduen baten
biok eingo dogu lo ta lo, aaa!

Neure laztana datorrenian
zaldi urdinen ganian
berrehun kaskabel urregorizko
zaldiek ditu ganian, aaa! (bis)

⁸³ mehe, oso txiki eta meharra esanahia du

⁸⁴ zeuk

Neure laztana-laztango
kalean negarrez hago,
haren negarra gozoagoa da
askoren barrea baiño!!!

Aitaite⁸⁵ dala zunzulunberde
amama dala masuste,
aite joan da Bituriera
ama lepoan hartuteeee.

Aite etorri de Bitorieti
ama bidian galdute,
aitek topau dau ama kamaran
gona gorriek jantziteeee.

Larrosatxuak bost orri dekoz
kabiliniak hamabi,
neure umiak gure deuen
eskatu deiola amari.

Iturria: Bitoria Artetxe (Zeanuri)

Obabatxua lo ta lo (2)

Obabatxua lo ta lo
nik orain eta zeuk gero;
zeuk gura dozun orduren baten
biok ingo (do)gu lo ta lo.

Obabatxua lo ta lo
zuk orain eta guk gero;
mutil handia haziko zara
lolotxu egin ezkeru.

Gure txikitxu bihotzekoa
aita ta amaren laztana;
gau oso-osoan egiguzu
lolo eder gura dana.

Obabatxua lo ta lo
kanpoan iluntsu dago;
hotza be handia egiten dau,
hemen, barriz, bero-bero.

Gure txikitxu bihotzekoa
laster zaitu loak hartu;
ames gozo-gozoak egizuz
eta goizean itzartu.

Iturria: Bitori San Anton Yurrebaso (Indusi auzo-
kofradia, Dima)

Azalpena:

Goian erakutsitako Obabakoak lo-kantaren
grabaketa bi egin dira. Lehenengoa, Bitoria Artetxe

⁸⁵ aitiba

Zeanurikoarena, 2006. urtean, eta bigarrena Bitori San
Anton Dimakoarena, 2010. urtean.

Lo-kanta guztietan berbarik goxoenak esaten zaizkio
umeari, izan litzakeen beldurrak uxatzeko. Berotasuna,
ziurtasuna, babesa ematen zaio une oro.

Lehengo bertsioan ordea, badira ahapaldi bi ez
datozenak guztiz bat gai orokorrarekin, barregarriak
direlako: 3.a, aitiba eta amamaren ganean barre egin
ondoren (aitaite dala zunzulunberde, amama dala
masuste), ama lepoan hartuta Gasteizera bidaia egiten
duela kontatzen da; eta 4.an, hurrengoan, etxeko
kamaran, berriz, aurkitzen duela eta, gainera, gona
gorria jantzita.

11. Ogarabeiti dago

Ogarabeiti dago
Billaro buruen
halango parajerik
ez dago munduen. (bis)

Iturria: Maribel Gorostizagoiza (Zeanuriko Barazar
baserrikoa, Areatzara ezkondua)

Azalpena:

Auzo baten gorespenerako kanta da hau, Ogarabeiti
deituriko auzoaren gorespena, hain zuzen ere.
Ogarabeiti Dima eta Zeanuri herrien auzo bat da. Muga
etxeen erditik pasatzen delako. Elizaz, berriz, Areatzako
San Bartolome parrokiakoa da.

12. Sabin Sabintxu

Sabin Sabintxu, erein iozu⁸⁶
eskutxuari,
behin batari eta
behin besteari.

⁸⁷Ane Anetxu, erein iozu
hankatxoari
behin batari eta
behin besteari.

⁸⁷Mikel Mikeltxu, turet(u) iozu
belarriari
behin batari eta
behin besteari.

⁸⁷Leire Leiretxu, emon iozu
eperditxuari
behin batari eta
behin besteari.

⁸⁷Txomin Txomintxu, keinu eiozu
begitxuari
behin batari eta

⁸⁶ egiozu

⁸⁷ guk geuk moldatutako bertsoak dira.

behin besteari.

⁸⁷Ines Inestxu, entzun iozu
atzamarrari,
behin batari eta
behin besteari.

Iturria: Maribel Gorostizagoiza (Zeanuri)

Azalpena:

Umetxoari eskuak mugitzen irakasteko kantutxoa.

13. Txalo pin txalo

Txalo pin txalo, txalo-pin-txalo,
katutxue mezmeru ganean dago,
badago bego, badago bego
zapatatxu barriari begire dago.

Txalo pin txalo, txalo-pin-txalo,
txalo txalo, txalo-pin-txalo,
katutxue mezmeru ganean dago,
dago bego, bego ta dago
zapatatxu barriek umeantzako.

Iturria: Iñaki Gamindek jasoa Diman.

Azalpena:

Umeari deigarri zaizkion hiru zentzu desberdinetako
elementuak aipatzen dira:

- txaloak: eskuekin egindako zaratea,
perkusiozko musika, entzumenarekin lotua.
- katu mezmeruaren gozotasuna
ukimenarekin erlazionatua.
- katu olgetaria, ikuskizun legez, zapatarekin
bizirolgetan.

14. Txikitxu polit hori

Txikitxu polit hori,
norena zara zu?
Neurea izango zara
zeuk gure badozu.

Txikitxu ta polita
gaztetxo ta zoro,
danak amaitzen dira
ezkondu ezkerero.

Madalen Busturiko
amari negarrez,
amantal barri barik
ezkonduko danez...

Amamak emon deutso
bosteko gorrie
erosteko, Madalen,
amantal barrie.

Despedidia da-ta
ibili kontuen
akabetera noa
hurrengo puntuen.

Iturria: Edurne Atutxa (Dima)

Azalpena:

Ez kongaiak pobreak badira ezkontzean askatasunaz
gain beste hainbat gauza ere galtzen dute, etxekoen
laguntza ekonomikoa batipat. Hala ere, amama (familia)
beti errukituko da eta laguntzeko prest agertuko.

15. Txirrintxanketan

Txirrintxanketan,
Txirrintxanketan,
Txirrintxanketan,
akarra jantzan
katue bibolin jotzen
azagarie,
azagarie,
azagarie sueri puzke,
erbie urun eralten.

Iturria: Lorentza Aldape (Dima)

Azalpena:

Animalia jostariak, ia-ia magikoak suaren bueltan
magia sortzen. Ez dugu ahaztu behar tradizionalki
akerra sorginkerarekin erkatu izan dela; musika, magia
gertatzen dela katuaren eskuetan; azeri lapurrak suaren
sekretuaren jabe dela; eta azkenik, erbia hirina,
olagintza edo errotagintzaren maisu dela.

7. Aipamenak

- AMURIZA, Xabier. (1995). *Bizkaiko bertso-gintza-
Izengabeak, I*. Bilbo: AEK.
- AMURIZA, Xabier. (1998). *Bizkaiko bertso-gintza-
Izendunak, II*. Bilbo: AEK.
- AMURIZA, Xabier. (2006). *Bizkaiko bertso-gintza, III.
Gerraurreko emoitza*. Durango: Bizkaiko Bertsozale
Elkartea.
- AMURIZA, Xabier. (2006). *Bizkaiko bertso-gintza, IV.
XX. mendea*. Durango: Bizkaiko Bertsozale Elkartea.
- AREJITA, Adolfo. (1983). "Zeanuriko koplak zaharrak".
(Peli Etxebarriak batuak 1925. urtean). *Eusko-
Ikaskuntza. Hizkuntza eta Literatura ataleko
kuadernoak*, 2. zk. 225.-236. or.
- ARRATIA, J. M. de. (1967). R. Mª Azkueren
homenaldian: *Cancionero popular vasco I*. Colección
Añamendi, 56. Donostia: Ed. Añamendi.
- ARRATIA, J. M. de. (1968). R. Mª Azkueren
homenaldian: *Cancionero popular vasco II*.
Colección Añamendi, 88. Donostia: Ed. Añamendi.
- ARRATIA, J. M. de. (1971). R. Mª Azkueren
homenaldian: *Cancionero popular vasco III*.
Colección Añamendi, 88. Donostia: Ed. Añamendi.

- AZKUE, R. M. (1968). *Cancionero popular vasco*. Bilbo: La Gran Enciclopedia vasca.
- AZKUE, R. M. (1999). *Euskalerrriaren Yakintza*. 4 liburuki. Madrid :Espasa-Calpe.
- AZKUE, R. M. (1990). *Cancionero popular vasco*. Bilbao: Euskaltzaindia.
- AREJITA A.; ETXEBARRIA, I. eta IBARRA, J. (1995). *Mendebaldeko euskal baladak*. Bilbo: Labayru Ikastegia.
- BARRENETXEA, Jose Mariano. (2000). "Bertsolaritza Galdakanon", *Zer* aldizkaria, 253. zk; baita ere, in www.euskerazaleak.biz.
- DELMAS, Juan Ernesto. (1970). *Diccionario biográfico de Claros Varones de Vizcaya*. Bilbo: La Gran Enciclopedia vasca.
- ESPARZA, Iñaki & LARREA, Angel. (2004). *Arratiako euskal idazle aitzindariak (in memoriam)*. Edizio propioa.
- ETXEBARRIA, Juan Manuel. (1999). *Zeberioko kantak*. Oiartzun: Auspoa-Sendoa.
- GAMINDE, Iñaki. (2006). "Olgetan-benetan. Umezaroaren lexikoa Bizkaian". *Euskalingua*, 8. Bilbo: Mendebalde Alkartea.
- IZA, Naiara & GAMINDE, Jon. (2006-2007). "Dimako kanten gainean (I eta II)". *Euskalingua*, 8 eta 11. Bilbo: Mendebalde Alkartea.
- GORBEIALDEA. *Dantzan VHS*. Areatza, Artea, Orozko, Zeanuri, Zeberioko udalak eta Bizkaiko Foru Aldundia. Galdakao: Bolingoza.
- GOROSTIAGA, Eulogio. (1930). "Cantares populares recogidos en Zeanuri (Vizcaya)". *Anuario de Eusko-Folklore (AEF)* aldizkaria, 10. zk., 7-33 or.
- HIRU TRUKU: MARTINEZ, B.; ORDORIKA, R. & TAPIA, J. (1994). *Mendebaldeko euskal baladak (I eta II)*. Emak Bakia.
- JUNKERA, Kepa, (2008) *Etxea- (I eta II)*. Warner Music.
- KALTZAKORTA, Jabier. (2007). *Dantza-kopla zaharrak*. Bilbo: Labayru Ikastegia / BBK.
- LEGARRETA, Asier. (1999). "Eustakio 'Eulea'", *Zer* aldizkaria, 237. zk.; baita ere, 9 in www.euskerazaleak.biz.
- LEKUE, Ruper. (1978). *Arratiako zenbait kanta*. Argitaratu gabe.
- YURREBASO UGARTE, Mirari. (1984). *Dima aldeko kantak (Artaun, Lamindao, Ziarrustabeti eta Ziarrusta)*. Argitaratu gabe.
- YURREBASO UGARTE, Mirari. (2006). *Herri Jakintza. Dima herrian jasotako bertso kanta eta kontakizun desberdinak*. Argitaratu gabe.
- ZUBIALDE ESKOLA. (2009). *Ipuin, jolas eta esakerak*. Zeberio: Txubelaso bilduma.